

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Lucie Bublanová, DiS.

*Nové způsoby sociální práce s rodinou se zaměřením na
asistované kontakty*

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.

2017

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.

V Olomouci dne 2017

.....

Bc. Lucie Bublanová, DiS.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí své diplomové práce paní PhDr. Ivaně Knausové, PhD. za odborné vedení, cenné rady, ochotu a trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, díky jejichž vstřícnosti mohla být tato práce napsána. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za podporu, pomoc, trpělivost a modlitby.

Obsah

Úvod.....	6
1 Základní terminologie diplomové práce	8
1.1 Rodina	8
1.2 Asistovaný kontakt/asistované předávání	9
1.2.1 Druhy kontaktů mezi dítětem a jeho biologickou rodinou	9
1.2.2 Charakteristika asistovaných kontaktů	9
1.2.3 Diskuse o kontaktech dítěte s biologickou rodinou	11
1.2.4 Asistované předávání	14
1.3 Základní psychické potřeby jedince	14
1.3.1 Sdílené psychické potřeby dětí a rodičů	14
1.4 Problematické situace v rodinách.....	15
2 Pěstounská rodina	17
2.1 Charakteristika pěstounské péče	17
2.2 Děti v pěstounské péči	17
2.2.1 Potřebné znalosti pěstounů o dětech přicházejících do rodiny	18
2.3 Důvody setkávání dítěte s biologickými rodiči.....	18
3 Rodina v rozvodu.....	20
3.1 Děti a rozvod	20
3.1.1 Nežádoucí role dítěte při rozvodu.....	20
3.2 Prožívání rozvodu u dětí a u dospělých	21
3.2.1 Reakce dětí na rozvod.....	21
3.2.2 Rozvod a prožívání dospělých.....	23
3.3 Kontakty dětí s rodiči v rozvodové situaci.....	23
3.4 Důvody setkávání dítěte s oběma rodiči	23
3.5 Sociálně právní ochrana dětí	24
4 Sociální práce s pěstounskými rodinami a s rodinami v rozvodu.....	25

4.1	Sociální práce s pěstounskými rodinami.....	25
4.2	Sociální práce s rodiči v rozvodu a jejich dětmi	26
4.2.1	Postoje sociálního pracovníka	26
4.2.2	Pomoc dětem rozvádějících se rodičů	26
5	Empirická část.....	28
5.1	Organizace a realizace výzkumného šetření	28
5.2	Výsledky výzkumu.....	32
5.2.1	Případové studie.....	32
5.2.2	Komentář k případovým studiím	51
5.2.3	Rozhovory.....	53
5.2.4	Komentář k realizovanému výzkumu a shrnutí výsledků.....	74
	Závěr	79
	Anotace	80
	Summary.....	80
	Klíčová slova	81
	Keywords	81
	Seznam literatury	82

Úvod

Diplomová práce se zabývá problematikou dětí žijících v pěstounských rodinách či v rodinách rozpadajících se, u kterých se v některých případech preferuje setkávání s rodiči či jinými příbuznými formou asistovaných kontaktů či asistovaných předání. Jedná se o jednu z nových možností sociální práce s rodinou. Hlavním motivem pro volbu tématu diplomové práce byla praktická zkušenost s asistovanými kontakty, kterou jsem získala během studia v zařízení pro pomoc a podporu náhradním rodinám. Podle mého názoru jsou asistované kontakty a asistovaná předání důležitou a potřebnou součástí sociální práce s rodinou, zejména z toho důvodu, že rodin, kterým může tato služba pomoci v jejich tíživé situaci, přibývá.

Cíl diplomové práce

Cílem mé diplomové práce je podrobněji představit jednu z nových možností sociální práce s rodinou, tedy asistované kontakty či asistovaná předání, které mohou být využity jak v pěstounských rodinách, tak v rodinách rozpadajících se, a výzkumným šetřením demonstrovat variabilní využití asistovaných kontaktů v sociální praxi prostřednictvím konkrétních případových studií rodin s dětmi z vybraných sociálních zařízení poskytujících asistované kontakty.

Struktura diplomové práce

Diplomová práce je klasicky strukturovaná na teoretickou a empirickou část.

V teoretické části je v první kapitole vysvětlena základní terminologie, jsou definovány pojmy rodina, asistovaný kontakt a asistované předávání. V dalších kapitolách se zabývám charakteristikou a důvody pro asistované kontakty či asistovaná předávání a také diskusí o kontaktech dítěte s biologickou rodinou. Dalšími pojmy, kterým je věnována pozornost, jsou základní psychické potřeby jedince a problematické situace v rodinách. Druhá kapitola pojednává o asistovaných kontaktech v případě pěstounských rodin. Kapitola obsahuje charakteristiku pěstounské péče, podkapitolu o dětech žijících v pěstounské péči a také důvody pro setkávání dětí s biologickými rodiči. Třetí kapitola se zaměřuje na rodinu v rozvodu. Popisuje, jaké role při rozvodu hrají děti, jak na rozvod reagují, jaké existují druhy kontaktů dětí s rodiči v rozvodové

situaci a jaké jsou důvody pro setkávání dětí s oběma jejich rodiči. Čtvrtá kapitola shrnuje informace o sociální práci s pěstounskými rodinami a s rodinami v rozvodu.

Empirická část je tvořena popisem realizovaného výzkumného šetření, jeho cíli, metodami a výsledky. K realizaci výzkumu jsem zvolila metodu kvalitativního šetření s technikou případové studie a s technikou polostrukturovaných rozhovorů. Výzkum opírám o studium dokumentů a o výpovědi sociálních pracovníků vztahujících se ke konkrétním kazuistikám a o polostrukturované rozhovory se sociálními pracovníky pracujícími ve vybraných zařízeních působících v oblasti pomoci dětem a jejich rodinám v Olomouckém kraji a v kraji Vysočina.

Motivem pro volbu tématu diplomové práce je můj zájem o sociální práci s dětmi a jejich rodinami v obtížných životních situacích, volbu tématu také současně ovlivnila má praxe v zařízení pro pomoc a podporu náhradním rodinám, které jako jednu ze služeb nabízí asistované kontakty a asistovaná předávání. Sama jsem mohla pozorovat práci sociálních pracovníků při asistovaném kontaktu, což mě vedlo k ještě většímu zájmu o tuto konkrétní problematiku. Důvodem pro napsání mé diplomové práce je také fakt, že tato problematika zatím není příliš v literatuře popsána a sledávám ji nejen jako velmi zajímavou, ale také jako velmi potřebnou a náročnou oblast sociální práce jak pro sociální pracovníky, tak také pro samotné klienty.

Teoretická část

1 Základní terminologie diplomové práce

Ve své diplomové práci se zabývám jednou z nových možností sociální práce – asistovanými kontakty a asistovanými předáními, proto v této kapitole popíši základní pojmy, se kterými v celé diplomové práci pracuji.

1.1 Rodina

Matoušek ve Slovníku sociální práce představuje rodinu v jejím užším a tradičnějším pojetí jako skupinu lidí, kteří jsou mezi sebou spojeni pokrevním příbuzenstvím nebo právními svazky, jako je sňatek či osvojení. V širším pojetí potom představuje rodinu jako skupinu osob, které spojuje vzájemná náklonnost. Matoušek rozlišuje rodinu nukleární (dvougenerační) a rodinu rozšířenou (zahrnuje více než dvě generace) a dále také rodinu orientační (člověk se do ní rodí) a rodinu prokreační (ta je založena sňatkem nebo tím, že se narodí děti). Hlavní funkce, které si rodina uchovává i v dnešní době, jsou výchova dětí a emocionální podpora. Mezi trendy, které se projevují v rodinném chování od 60. let 20. století patří mimo jiné také fakt, že roste počet lidí, kteří žijí v netradičních formách rodiny. (2008, s. 187)

Tradiční rodina, pod kterou rozumíme soužití rodičů a jejich dětí, představuje dnes pouze jednu variantu z množství podob rodinného soužití. Můžeme se například setkat s osobami, které žijí samy (tzv. singles) nebo se soužitím osob, kdy se partneři k sobě hlásí, ale každý z partnerů žije v jiné domácnosti (tzv. soužití LAT). Mezi další druhy patří neúplné rodiny, které mohou být neúplné z několika příčin. První příčinou může být, že matka je svobodná, dále, že vztah matky se rozpadl nebo za třetí, že manžel matky zemřel. Výjimkou dnes není nesezdané soužití, kdy soužití muže a ženy není legitimizováno sňatkem. (Knausová, 2014, s. 4)

Psychologický slovník popisuje rodinu jako „*společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí*“. (Hartl, Hartlová, 2015, s. 512)

V sociologickém slovníku nalezneme definici rodiny - „*proto je možné s určitou licencí považovat rodinu za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, z něhož část členů je vzájemně spojena pokrevním nebo adoptivním, sociálním vztahem rodič-dítě, druhá část vztahem matka-otec, třetí část, která se vždy nutně nemusí objevovat, vztahem pokrevním nebo adoptivním, sourozenectvím, všichni vztahem*

příbuzenství v sociálně sankcionovaném více či méně trvalém sociálním vztahu.“ (Geist, 1992, s. 344)

Nový občanský zákoník se v § 3 odstavci 2 písmene b) zmiňuje o tom, že „rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany“. (Nový občanský zákoník, § 3) Konkrétní definici rodiny však neobsahuje. (Různé rodiny, stejná práva [online], 2017)

1.2 Asistovaný kontakt/asistované předávání

Odborníci věnující se problematice sociální práce s rodinou užívají termín asistované kontakty a asistovaná předání někdy jako synonyma a někdy je odlišují. Asistovaný kontakt se pojí spíše s pěstounskou péčí, kdy se děti setkávají s původními biologickými rodinami. Asistovaná předání se týkají především rodin v rozvodu, kdy je cílem bezpečné předání dítěte od jednoho rodiče druhému.

1.2.1 Druhy kontaktů mezi dítětem a jeho biologickou rodinou

Kontakty se dělí na přímé a nepřímé. Přímé kontakty zahrnují setkání dítěte s rodičem například během procházky, návštěvy, při pobytu dítěte u rodičů. Tyto kontakty mohou probíhat za asistence pracovníka nebo bez asistence. Přímý kontakt také znamená verbální kontakt například přes telefon či Skype. V případě, že si dítě a rodiče vyměňují dopisy či maily jedná se o nepřímý kontakt. Nepřímý kontakt mohou uskutečňovat samotní pěstouni, pokud s dítětem o jeho biologické rodině hovoří, prohlíží si s ním fotografie původní rodiny apod. (MPSV, 2015, s. 267 – 268)

1.2.2 Charakteristika asistovaných kontaktů

V minulosti nebyly kontakty dětí v pěstounské péči s jejich biologickými rodiči příliš podporovány. Dnes je trend opačný. (Pazlarová, 2016, s. 169)

„Zdůrazňování významu vztahu dítěte s jeho biologickou rodinou až přeceňování pokrevních pout je tradičním východiskem pro praxi náhradní rodinné péče v západních, zejména anglo-amerických zemích.“ V poslední době však v těchto zemích dochází k revizi těchto názorů. (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 40)

O asistovaném kontaktu biologických rodičů s dětmi rozhoduje soud nebo může být součástí dohody mezi rodiči. (Brzobohatý, Nováková, Podešvová in Matoušek, 2015, s. 201) Asistovaný kontakt slouží k tomu, aby se dítě mohlo setkat se svým biologickým rodičem nebo jinou osobou, která dítě nemá v bezprostřední péči (rodinný příslušník, osoba dítěti blízká). Tato setkávání probíhají za přítomnosti odborného

pracovníka v co možná nejbezpečnějším prostředí. (Centrum poradenství pro rodinné a partnerské vztahy [online], 2017) Aby bylo zajištěno takové prostředí, musí samotnému asistovanému kontaktu předcházet celá řada dalších úkonů. Asistovaný kontakt napomáhá k tomu, aby se dítě zdravě vyvíjelo, a v některých případech může sloužit také jako terapeutický prostředek. (Vlčková, 2015, s. 6) *„Cílem každého asistovaného kontaktu je umožnit setkání uživatele s dítětem, podpořit úpravu vztahů a směřovat vztah k dosažení takových změn, aby setkávání mohlo probíhat bez asistence odborného pracovníka v přirozeném prostředí uživatele.“* (Centrum poradenství pro rodinné a partnerské vztahy [online], 2017)

Legislativní ukotvení asistovaných styků je minimální. Tento pojem se nenachází ani v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ani v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, přestože OSPOD i neziskové organizace tento nástroj využívají. Zmínku o asistovaných kontaktech lze nalézt v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, v metodickém doporučení č. 11/2009 a v evropské Úmluvě o styku s dětmi. (Brzobohatý a kol. in Matoušek, 2015, s. 202 – 204)

1.2.2.1 Důvody pro asistovaný kontakt rodičů a dětí

Asistovaný kontakt slouží jako prostředek pro vybudování vztahu, jestliže se rodič a dítě předtím nikdy nesetkali. Dále je využíván jako nástroj k navázání vztahu v případě, že rodič a dítě byli od sebe dlouho odloučeni. V neposlední řadě asistovaný kontakt umožňuje pokračování vztahu mezi dítětem a rodičem.

Asistovaný kontakt může být nařízen, pokud osoba, se kterou se má dítě setkávat je obviněna či usvědčena z týrání či zneužívání dítěte, z domácího násilí nebo z užívání návykových látek, dále za podmínky, že se vyskytují pochybnosti spojené s úrovní rodičovských kompetencí či s duševním zdravím rodiče. Kontakty v asistenci odborníka mohou být také požadovány, pokud je pravděpodobné, že se rodič chystá k únosu dítěte či některý z rodičů ovlivňuje dítě tak, aby se stavělo proti druhému rodiči. (Brzobohatý a kol. in Matoušek, 2015, s. 205 – 206)

Asistované kontakty mohou být prospěšné jak pro děti a jejich biologické rodiče, tak také pro pěstouny. Dítěti kontakt s rodiči pomáhá, aby odhalilo svoji historii a aby si vytvořilo reálný obraz o své rodině. (Pazlarová, 2016, s. 169) Znalost vlastních kořenů přispívá k pozitivnímu sebepojetí, rozvoji zdravé identity i k celkovému příznivému vývoji dítěte. Díky kontaktům může být také zachována attachmentová vazba dítěte k primárnímu pečovateli. Attachment znamená citovou vazbu mezi dítětem

a pečovatelem, na jejímž základě se tvoří struktury, podle kterých bude dítě v budoucnosti budovat své další vztahy. Setkávání dítěte s biologickou rodinou za přítomnosti odborného pracovníka může také přispět k případnému znovunavrácení dítěte do jeho původní rodiny. (Vlčková, 2015, s. 2 – 4)

Kontakty se pro rodiče mohou stát motivací, aby se snažili co nejrychleji svoje poměry upravit, aby se dítě opět mohlo do rodiny vrátit. Pokud se dítě do rodiny vrátit nemůže, mohou mít alespoň jistotu, že se o děti pěstouni dobře starají a že pokud budou chtít, mohou být se svým dítětem v kontaktu. Možnost setkávat se s dítětem snižuje úzkost rodičů z toho, že nevědí, co se s jejich dětmi děje.

Pěstouni se díky asistovaným kontaktům mohou vystříhat obviněním jak ze strany dětí, tak ze strany rodičů. Jejich péče je tak pro rodiče transparentnější. Rodiče bývají ochotnější komunikovat i spolupracovat. (Pazlarová, 2016, s. 170)

1.2.3 Diskuse o kontaktech dítěte s biologickou rodinou

Irena Sobotková pojednává ve svém článku *Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče* o problematice významu biologické rodiny v životě dítěte. Autorka představuje výsledky kvantitativního šetření, které mají poukázat na prostředí původních rodin, ze kterých se děti dostávají do pěstounské péče. Toto šetření bylo provedeno z toho důvodu, že je v dnešní době vyvíjen velký tlak na to, aby se biologická rodina stala významnou součástí světa dítěte, které bylo svěřeno do pěstounské péče. Jak píše autorka: „*Dosavadní názory na biologické rodiny stojí na osobních zkušenostech, názorech nebo domněnkách. Kvantitativní údaje dosud nebyly, pokud vím, použity.*“ Výzkum mimo jiné sleduje zájem biologické matky o dítě. Výzkum ukázal, že u 82,4 % dětí (celkový počet 136 dětí) byl nezájem matky zaznamenán přímo ve spise (primární nezájem, ponechání dítěte v porodnici, hrubé zanedbání potřeb dítěte). Matky dvaceti dětí daly souhlas s osvojením (zde by mohl být možná opravdový zájem uznán, nicméně sourozenci dvou dětí z této skupiny vyrůstají v ústavu, což nedokazuje zájem matky). Pouze o 2,9 % dětí měly matky teoreticky zájem (jsou však neznámé totožnosti - ponechání dítěte v baby-boxu apod.). Za spolehlivé kritérium opravdového zájmu o dítě je považováno, pokud se rodiče snaží si cílevědomě a aktivně upravit své životní poměry, aby se k nim dítě mohlo vrátit a oni byli schopni se o něj patřičně postarat. „*I když je dnes ve většině případů jasné, že se o opravdový zájem nejedná, přesto jsou biologické rodiny ověřovány gloriolou nepostradatelnosti.*“ Navíc, jak píše autorka, se jedná o rodiny, které jsou nefunkční,

kteří nejsou schopny dítěti poskytnout láskyplnou péči, jistotu ani bezpečí. V článku je často citován pan prof. Matějček, který se zabýval vyjasněním vztahu mezi biologickým a psychologickým rodičovstvím. *„Biologické vazby samy o sobě nejsou zárukou zdravého rodičovství.“*

„Není ovšem etické nutit dětem přímý kontakt s biologickými rodiči, kteří je nikdy vnitřně nepřijali a řádný zájem neprojevovali, a na které má dítě negativně zabarvené vzpomínky. Tak se pod záminkou práva dítěte upřednostňují zájmy biologických rodičů, kteří o dítě projeví často pouze účelový zájem.“

Pro dítě mohou být zásahy rodičů velice stresující a mohou destabilizovat jeho psychickou rovnováhu, která se stabilizuje velice dlouho. Je důležité se zabývat funkčností biologické rodiny, osobností rodičů, vždy je nutné vhodnost kontaktu pečlivě vyhodnotit, nelze generalizovat nutnost udržování vztahů s biologickými rodiči. (Sobotková, 2010, s. 51 – 56)

V publikaci *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti autorky* uvádějí, že právo na kontakt dítěte s biologickými rodiči nelze popřít, ale že je nutné diferencovat, z jakého důvodu nemůže dítě vyrůstat u svých rodičů. Zda je to z důvodu jejich inkompatibility, jako je tomu u rozvodových případů, nebo z důvodu, kdy rodiče nejsou schopni o dítě náležitě pečovat. Proto je nutné individuálně posuzovat každý jednotlivý případ. Kontakt dítěte s rodiči by neměl být řízen ideologicky, ale měl by vyplynout z potřeb dítěte a být podložen výzkumným šetřením. (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 42)

„Je prokazatelné, že zdravé sebevědomí a sebeúctu čerpají přijaté děti z pěstounské rodiny, která jim pomáhá svým bezvýhradným přijetím a uspokojováním psychických potřeb překonat bolestné a traumatizující okolnosti v jejich historii, především tedy odmítnutí vlastními rodiči.“

„Proto bych doporučovala nepřeceňovat význam biologické rodiny, rodové zkušenosti a genetického potenciálu.“ (Sobotková, 2010, s. 54)

Blanka Vildová reaguje na článek Ireny Sobotkové a uvádí, že kladení přehnaného důrazu na práva biologických rodičů může být pro děti ohrožující, zvláště pro ty, které v biologických rodinách zažívají zanedbávání, týrání a zneužívání. Úloha rodiny je tak oslabována a nezodpovědnost rodičů prohlubována, jelikož rodiče od státu získávají informaci, že mohou dítě odložit a nepřijdou o ně. Autorka pokládá mimo jiné otázku, *„zda je reálné a především pro dítě prospěšné požadovat po náhradních*

rodičích téměř za každých okolností, aby podporovali biologickou rodinu dítěte.“
(Vildová, 2010, s. 49 – 50)

Pojednání o asistovaných kontaktech v časopise Sociální práce/Sociálna práca

Veronika Uhlířová se ve svém článku *„Kontakt dítěte žijícího v NRP s biologickou rodinou. Vybrané otázky“* zabývá změnou pohledu na asistované kontakty a poskytuje pracovníkům dvě inspirace, které jim mohou pomoci při nastavení vhodných kritérií kontaktu dítěte s jeho biologickou rodinou.

Změna pohledu na kontakty dítěte s biologickou rodinou je v tom, že v minulosti se děti umísťovaly co nejdále od svých biologických rodin, ale po změně zákona o sociálně - právní ochraně dětí, kdy byla práva biologických rodičů posílena, jsou pěstouni vedeni k tomu, aby kontakt s rodiči naopak podporovali a umožňovali.

Sociální pracovníci, kteří mají dlouholetou praxi tak musí měnit svůj přístup. K tomu, aby se jim to podařilo, musí zažít, že kontakty jsou pro dítě opravdu přínosné. Pokud zažívají neúspěchy, nemusí pro ně potom být jednoduché vnímat v kontaktech smysl a vést ke kontaktům pěstouny dětí. Na druhou stranu si sociální pracovníci mohou zákon vysvětlovat tak, že kontakt musí být realizován v každém případě.

Protože *„panuje zmatek a nejasnost, jak realizovat kontakty, zda je konat, kdo má jaké právo“* autorka nabídla pracovníkům dvě inspirace pro nastavení jasného systému rozhodování ohledně kontaktů dítěte a biologických rodičů.

První kritérium vychází ze zahraničních zkušeností. Autorka hodnotí jako nejlepší, pokud rozhoduje celý tým, tedy celá skupina osob, která je v kontaktu angažována. V článku jsou zdůrazněny dvě otázky, které autorka považuje za podstatné. Za prvé je nutné zodpovědět otázku, jaký je cíl nebo účel kontaktu. Zda se dítě bude vracet do své rodiny nebo se jedná pouze o občasné setkávání. Za druhé je důležité nezapomínat na přání a názor dítěte.

Jako druhé kritérium autorka představuje pyramidu míry a způsobu kontaktu dítěte s biologickým rodičem. Pyramida slouží k tomu, aby jednoduše a názorně strukturovala intenzitu vztahů mezi dítětem a jeho rodičem. Pyramida má tři patra, z nichž jen to dolní je pro všechny rodiny v náhradní rodinné péči povinné. Jedná se o situaci, kdy se s dítětem otevřeně hovoří o jeho rodině, vysvětlují se nejasnosti, dítě se dozví pravdu o své rodině, pěstouni přitom posilují svůj vztah s dítětem. Dětem je pravidelně kontakt s rodiči nabízen. V tomto patře mohou například zůstat děti, které k biologické rodině nemají pozitivní vztah nebo děti, o jejichž rodině nejsou dostupné

informace. Ve druhém patře se hledají dostupné údaje o rodičích, o širší rodině, organizují se setkání s příbuznými, dítě si vytváří Knihu života, vytváří si tak identitu a chápe pak svůj životní příběh v jeho celistvosti. Zde mohou zůstat děti, které se s rodiči setkávají jen ojedinele. Ve třetím patře jsou děti, kde je kontakt pravidelný a slouží k tomu, aby se mohly vrátit do své původní rodiny nebo aby navázaly s rodiči pevný a kvalitní vztah. (Uhlířová, 2015, s. 42 – 45)

1.2.4 Asistované předávání

„Základem řízeného předání je imitace přirozeného předání dítěte ve funkčních rodinách.“

Asistované předávání či asistované kontakty se musí v případě rozvodu důsledně strukturovat, jelikož přirozené chování rodičů při rozvodu je chaotické a emocionálně nestabilní. Rodič by si měl uvědomit, že na rozdíl od dospělého člověka dítě prožívá řízené předávání či styk jako neformální záležitost.

Existuje několik typů předávání dítěte. Zaprvé se jedná o předání, kdy jsou rodiče v kontaktu a nedochází k žádným konfliktním situacím. Tato forma se vyskytuje u funkčních rodin. V tomto případě dítě rodiče chápe tak, že jsou oba součástí jedné, nerozlučné rodičovské autority. Další formou je tzv. předání s překryvem, kdy jsou rodiče v kontaktu, ale dochází mezi nimi ke sporům. Dítě je v této situaci nuceno volit mezi svými rodiči. Dítě může být předáno druhému rodiči například mezi dveřmi, na parkovišti apod. Rodiče také mohou zvolit předání přes neutrální autoritu, kterou může být škola nebo školka. (Klimeš, 2014, s. 10 – 12)

1.3 Základní psychické potřeby jedince

Z důvodu, že se ve své diplomové práci zabývám problematikou asistovaných kontaktů v pěstounských rodinách i v rodinách rozpadajících se, považuji za důležité zdůraznit psychické potřeby, které sdílejí děti i jejich rodiče. (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002, s. 56)

1.3.1 Sdílené psychické potřeby dětí a rodičů

Pro zdravý psychosociální vývoj dětí je podstatné, aby se pěstouni zaměřili na uspokojování práva dětí *„na lásku, bezpečí, výchovu a vzdělání, na zdravotní a sociální péči, na zajištěnou budoucnost“* atd. (Matějček a kol., 2002, s. 20)

Ráda bych se zde zaměřila na psychické potřeby dětí i dospělých. Domnívám se, že jedna z oblastí, se kterou by sociální pracovníci měli být seznámeni, aby mohli dobře

pracovat nejen s dětmi v pěstounské péči, jejich pěstouny a biologickými rodiči, ale také s rodinami v rozvodu, jsou psychické potřeby, jejichž znalost může vést k efektivnější pomoci pěstounským rodinám i rodinám, které se rozpadají.

Jak píše Matějček (2002, s. 56), aby se dítě mohlo zdravě vyvíjet, musí být uspokojovány jeho základní psychické potřeby. Tyto potřeby však nemají pouze děti, ale působí i v dospělosti. U rodičů bývají uspokojovány právě životem s dětmi.

První potřebou, kterou sdílí jak děti, tak rodiče je potřeba stimulace. To znamená, že je třeba, aby byl organismus k aktivitě stimulován dostatečným množstvím kvalitních a proměnlivých podnětů. Další potřebou je potřeba smysluplného světa, což znamená, že podněty, které přicházejí, mají dávat nějaký řád a smysl. Člověk získává poznatky, zkušenosti, učí se nejrůznějším dovednostem, přizpůsobuje se životním podmínkám. Potřebu životní jistoty člověk naplní zejména skrze mezilidské vztahy, které ho zbavují úzkosti, a nabývá díky nim pocitu bezpečí. Čtvrtou základní potřebou podle Matějčka je potřeba pozitivní identity, která je otázkou dostatečné sebeúcty a sebevědomí a uspokojivého zařazení do společnosti. Potřeba otevřené budoucnosti uzavírá celkový výčet. Tato potřeba představuje plánování a těšení se na budoucnost. (Matějček a kol., 1999, s. 56)

1.4 Problematické situace v rodinách

Ve své diplomové práci chci představit jednu z nových možností sociální práce s rodinou se zaměřením na asistované kontakty, které mohou být využity jak v pěstounských rodinách, tak v rodinách rozpadajících se, proto se v následujících kapitolách budu zabývat pěstounskou péčí a rozvodem v rodině, tedy rodinnými situacemi, které za určitých podmínek mohou vyžadovat asistované kontakty či asistovaná předávání.

Mezi problémové situace, které se v rodinách vyskytují, kromě rozvodu a náhradní rodinné péče, můžeme zařadit týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, problematiku osamocených rodičů, tematiku osob s mentálním postižením, zdravotním znevýhodněním či duševním onemocněním, péči o staré členy rodiny a umírající, drogové závislosti, násilí v rodině, prostituci, rizikovou mládež, nezaměstnanost a bezdomovectví. (Matoušek a kol., 2010, s. 43 – 331)

Matoušek (2010, s. 75) ve své publikaci Sociální práce v praxi popisuje pojem mnohoproblémová rodina. Tato rodina je charakteristická tím, že se u ní dlouhodobě vyskytuje více problémů, které spolu souvisejí. „*Soubor problémů takové rodiny se týká řady jednotlivců i řady sfér rodinného života, přičemž rodina sama je nedokáže řešit ani nedokáže využít existujících sociálních služeb.*“

2 Pěstounská rodina

Ve své diplomové práci popisuji problematiku asistovaných kontaktů a asistovaných předání, tedy jednu z nových možností sociální práce při práci s dítětem a jeho rodinou. V této kapitole se budu konkrétně zabývat pěstounskými rodinami, u kterých může za určitých okolností být preferováno, aby se dítě s biologickými rodiči či jinými příbuznými setkala za asistence sociálního pracovníka.

2.1 Charakteristika pěstounské péče

Dítě je do pěstounské péče svěřeno rozhodnutím soudu. Soud dbá principu nejlepšího zájmu dítěte a zjišťuje, zda pěstouni poskytují záruku řádné výchovy. Orgán sociálně - právní ochrany dětí se u soudu vyjadřuje, zda je konkrétní pěstoun vhodný k péči o toto konkrétní dítě. Pěstouni jsou prověřeni, připraveni a průběžně podporováni ze strany státních orgánů. Dříve než soud rozhodne o svěřeni dítěte do pěstounské péče, může být svěřeno do předběžné péče svých budoucích pěstounů. Pokud je dítě v ústavní výchově, potom o svěřeni rozhoduje orgán sociálně - právní ochrany dětí. V případě, že je v péči rodičů, může být dítě svěřeno do předběžné péče pěstounů pouze s jejich souhlasem. Pěstounskou péči může vykonávat jedna fyzická osoba nebo manželé. Rodičovská práva zůstávají biologickým rodičům, pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost, zastupuje dítě pouze v běžných záležitostech. Pouze pokud se domnívá, že rozhodnutí rodičů není v zájmu dítěte, může o rozhodnutí požádat soud. (Matoušek, 2008, s. 134) Pěstounská péče se dělí na individuální, kdy je péče dětem poskytována v rodinách, skupinovou a na SOS vesničky. Kromě dlouhodobé pěstounské péče, existuje i pěstounská péče na přechodnou dobu. (Zezulová, 2012, s. 16) Nejvíce dětí je svěřeno do tzv. příbuzenské pěstounské péče, kdy o dítě pečují některý z prarodičů. (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 17)

2.2 Děti v pěstounské péči

Dítě, které nemá možnost z jakýchkoli důvodů žít ve své biologické rodině, má právo neztratit s ní kontakt a přesto, že již vyrůstá v náhradní rodině, mělo by mít možnost se s původní rodinou setkávat. (Vlčková, 2015, s. 2)

Děti, které se dostávají do pěstounské péče, nejsou právně volné, jejich rodiče se o ně však z nějakých důvodů (nemoc, výkon trestu, závislosti, případně sami vyrůstali v dysfunkční rodině či v ústavním zařízení apod.) (Zezulová, 2012, s. 117) nemohou, neumějí nebo nechtějí starat. (Matějček a kol., 2002, s. 20) Přestože tedy biologické

rodiče mají, není jim z jejich strany zajištěno kvalitní rodinné zázemí. Rodiče však o ně projevují tzv. „zájem“. Děti, přicházející z původních rodin do rodin pěstounských, často trpí citovými deprivacemi, musí se vyrovnávat s prožitými traumaty, jejich výchova bývá těžko zvladatelná, (Nožířová, 2012, s. 16) do nového prostředí si s sebou přinášejí negativní zkušenosti z předchozího výchovného/ných prostředí. Novou šanci mohou v pěstounské péči získat sourozenecké skupiny, děti starší, děti s postižením či se zdravotními obtížemi nebo děti odlišného etnika (romské, polovietnamské...). (Sobotková, Očenášková, 2013, s. 11)

Kalyani Gopal (2013, s. 23) uvádí několik příčin, které vedou k tomu, že se děti dostávají do náhradní rodinné péče. Je to například duševní nemoc rodičů, úmrtí rodičů, ztráta bydlení, uvěznění rodičů, fyzické nebo sexuální násilí, opuštění dětí rodiči, závislost na drogách, nedostatek jídla, pití a základních potřeb, neschopnost rodičů zajistit dítěti přístup ke vzdělání či se o dítě postarat v důsledku mentální retardace nebo fyzické nemoci.

2.2.1 Potřebné znalosti pěstounů o dětech přicházejících do rodiny

Velice důležité je, aby pěstouni získali o dítěti co nejvíce informací, které se týkají jeho zdraví jak fyzického, tak psychického, aby se dozvěděli o jeho sociálně - právní situaci i sociálním původu. (Matějček a kol., 2002, s. 20) Pokud pěstouni nebudou pečlivě spraveni o historii dítěte, může docházet k zbytečným chybám, nedorozuměním a konfliktům. (Zezulová, 2012, s. 121) U malých dětí je podstatné, aby se pěstouni dozvěděli informace o denním režimu či stravovacích návycích, aby si k pěstounům směly vzít hračky a oblečení, na které jsou zvyklé. U větších dětí budou pěstouny zajímat jejich oblíbené činnosti, s jakými obavami se potýkají, zdravotní omezení, alergie apod. (Pazlarová, 2016, s. 65) Informace mají poskytnout zejména sociální pracovníci, psychologové či lékaři. (Matějček a kol., 2002, s. 20)

2.3 Důvody setkávání dítěte s biologickými rodiči

Předpokladem pro zdravý vývoj osobnosti dítěte je informovanost o osobní historii. Součástí lidské identity je právě znalost vlastních kořenů. Pokud dítěti tato znalost chybí, vznikají v jeho životním příběhu mezery, které zaplňuje nerealistickými představami o biologické rodině. Přemýšlení o příčinách toho, proč se s rodiči nevidají, stojí dítě mnoho energie. Tato situace může vést k obtížím při zvládnání požadavků reálného života, při budování vztahu s pěstouny, později k obviňování pěstounů či k problémům v chování. (Pazlarová, 2016, s. 169 – 170) Pro sebehodnocení dítěte je

velmi důležité, aby mělo dostatek informací o rodičích, neboť oni jsou jeho součástí. (Zezulová, 2012, s. 117) Jak píše Helena Vlčková: „*možnost pravidelného, pozitivního a bezpečného kontaktu s biologickými rodiči umožňuje dítěti realisticky zpracovávat svou historii, opouštět fantazijní představy o rodičích a lépe chápat svou současnou situaci*“. (2015, s. 2)

Je nutné podotknout, že role biologických rodičů je pro děti velmi důležitá, pěstouni se ji nemají snažit nahradit, ale spíš ji převzít a dále rozvíjet. Pěstouni a rodiče by měli na zdravém vývoji osobnosti dítěte spolupracovat. (Zezulová, 2012, s. 117)

Stephanie Taplin uvádí pozitivní vlivy, které může mít kontakt dítěte s biologickou rodinou. Kontakt zachovává a podporuje vztahovou vazbu dítěte (attachment) k jeho biologické rodině a podporuje návrat dítěte do původní rodiny. Působí jako prevence proti idealizaci biologické rodiny, pomáhá dětem porozumět jejich původu, vytvářet jejich kulturní identitu a zvyšuje jejich psychickou pohodu v pěstounské péči. Kontakt je také prostředkem, kterým může být hodnocena kvalita vztahů mezi dítětem a jeho biologickou rodinou. (2005, s. 7)

Zákon ukládá pěstounovi povinnost „*udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s jeho rodiči, dalšími příbuznými a osobami dítěti blízkými a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči*“. Toto ustanovení znamená pro pěstouny i pro sociální pracovníky velkou zátěž. Pěstounská péče by měla sloužit jako prozatímní řešení situace dítěte, které v současné době nemůže vyrůstat ve své biologické rodině, mělo by se však do ní co nejdříve vrátit, proto by měly být vztahy s rodiči a dalšími příbuznými udržovány a prohlubovány. (Cilečková, 2014, s. 68)

3 Rodina v rozvodu

Má diplomová práce se zabývá jednou z nových možností sociální práce s rodinami – asistovanými kontakty a asistovaným předáváním. V této kapitole budu charakterizovat rodinu v rozvodu. Tato problémová situace v rodině může vést za určitých okolností k nařízení či doporučení služby asistovaného kontaktu či asistovaného předání.

V případě rozvodu rodičů bývají asistované styky soudem nařizovány či doporučovány z důvodu ochrany dítěte, které je přítomno konfliktu mezi partnery. (Brzobohatý a kol. in Matoušek, 2015, s. 205)

3.1 Děti a rozvod

V oblasti rozvodu se chci zaměřit zejména na děti, protože „*děti bývají těmito spory nepřiměřeně stresovány a dostává se jim při tom jen minimální podpory nejbližšího okolí*“. (Matoušek a kol., 2010, s. 70) Mým cílem je, abychom lépe pochopili, jak děti rozvod prožívají (chtěla bych na tomto místě osvětlit i prožívání dospělých), jaké reakce se u nich mohou objevit, do jakých rolí jsou obsazovány a co u nich rozvodová situace může vyvolat. Na závěr představím druhy porozvodového uspořádání péče o děti a nastíním důvody, proč je dobré, aby se dítě setkávalo s oběma rodiči. Domnívám se, že tyto informace nám pomohou lépe pochopit potřebu asistovaných kontaktů/asistovaných předáváníí.

3.1.1 Nežádoucí role dítěte při rozvodu

Děti, jejichž rodiče se rozvádějí, mohou být obsazovány do rolí, a to i do několika současně, které jsou pro jejich vývoj nežádoucí. (Matoušek a kol., 2015, s. 27 – 28)

Jednou z rolí, kterou může dítě zastávat, je role prostředníka. Tuto roli mu přisoudí rodiče, pokud spolu odmítají navzájem komunikovat a k předávání informací mezi sebou využívají dítě. (Matoušek a kol., 2010, s. 67) Dítě však není dospělý, nemělo by být zatěžováno zodpovědností, která náleží rodičům, proto by se partneři měli vždy dohodnout mezi sebou. (Špaňhelová, 2010, s. 70) Také role důvěrníka, kdy se dítě stává náhradním partnerem rodiče, může být velice tíživá. (Matoušek a kol., 2010, s. 67) Dále Matoušek vyjmenovává roli handicapovaného, kdy handicap slouží k tomu, aby se rodič, který odešel, vrátil zpět do rodiny, roli spolubojovníka, roli rozmazlenice a roli viníka rozvodu. (Matoušek a kol., 2015, s. 27) Pro děti znamená velkou ránu,

pokud je rodiče obviňují z rozvodu. Rodiče tak potvrzují jejich obavy, že za rozvod nesou zodpovědnost. Tato role může u dětí způsobit opravdu závažné problémy, které mohou nést i trvalý charakter. (Teyber, 2007, s. 63) Rodiče se také mohou mstít jeden druhému skrze své dítě a postavit ho tak do role nástroje pomsty (Matoušek a kol., 2010, s. 28) nebo na dítě uvalí zodpovědnost nepřiměřeně velkou jeho věku a rozumovým schopnostem. To se projevuje například tak, že rodiče od dítěte očekávají, že za ně vyřeší jejich konflikt (Špaňhelová, 2010, s. 35) nebo že naplní jejich citové potřeby. (Teyber, 2007, s. 18) Mezi další role patří dítě jako ochránce, kdy dítě může jednoho rodiče před druhým chránit i fyzicky. (Špaňhelová, 2010, s. 30) Dítě se stává pro jednoho z rodičů stéblem naděje a v neposlední řadě se může ocitnout v roli zanedbávaného. (Matoušek a kol., 2010, s. 67)

3.2 Prožívání rozvodu u dětí a u dospělých

3.2.1 Reakce dětí na rozvod

Je důležité se připravit, že reakce dětí na rozvod jsou různorodé. Tato odlišnost reakcí se odvíjí od věku, vlastností či temperamentu dítěte. Reakce představují jakýsi obranný mechanismus, který dítě využívá, aby upozornilo rodiče samo na sebe a také na to, že něco není v pořádku. (Špaňhelová, 2010, s. 46)

Reakce dětí mohou být ovlivněny tím, zda je samotné více zajímají lidé nebo věci. Děti, které se více orientují na lidi, budou pravděpodobně klást více otázek a budou se o situaci v rodině více zajímat. Děti z druhé skupiny se raději uchýlí do vlastního světa. Reakce mohou být také ovlivněny tím, jaké postavení dítě v rodině zaujímá. (Smith, 2004, s. 38 – 39)

Edward Teyber ve své publikaci Děti a rozvod rozlišuje krátkodobou reakci dítěte na rozvod a dlouhodobou adaptaci, která trvá déle než dva roky. Dlouhodobou adaptaci ovlivňuje množství konfliktů, které se děly v přítomnosti dítěte, dále potom kvalita rodičovství a výchovných kompetencí. (2007, s. 12) Matoušek uvádí, za jakých podmínek je rodičovský konflikt pro dítě nejméně ohrožující. Je to v případě, kdy se spor netýká dětí a výchovy a děti do něho nejsou žádným způsobem vtahovány, pokud se spory vyřeší a nejsou časté a za podmínky, že nejsou doprovázeny násilím a silnými emocemi. (2015, s. 25 – 26)

Krátkodobé reakce představují reakce dětí v průběhu prvního roku. Většina dětí si rozvod nepřeje a nenachází v něm úlevu (s výjimkou dětí, které byly svědky

fyzického násilí). Objevuje se u nich vztek, podrážděnost, obavy, pocity viny či deprese. Tyto reakce však po roce postupně odcházejí, jejich intenzita se snižuje.

Dlouhodobá reakce má mnoho příčin. Jednou z nich je například idealizování vzpomínek na úplnou rodinu. (Teyber, 2007, s. 12 – 17)

Mnoho reakcí se odehrává v oblasti emocí. Děti mohou reagovat rozporuplnými pocity, kdy mohou být na jednu stranu na rodiče nazlobené a cítit se uražené a na druhou stranu si přejí se s rodičem usmířit a trávit s ním čas. Někdy děti využívají obranný mechanismus, kdy popírají realitu rozvodu, aby nemusely nést tíživou situaci. (Smith, 2004, s. 47) Odmítnutí uvěřit tomu, že se rodinná situace navždy změnila, zabraňuje dítěti se úspěšně vyrovnat s realitou a bývá to také překážka pro další zdárný vývoj jeho osobnosti. (Teyber, 2007, s. 50) Dítě se může svým chováním vrátit do nižšího vývojového stádia. (Smith, 2004, s. 49) Rozvodová situace znamená vždy pro dítě buď přímou ztrátu, nebo alespoň její hrozbu. (Matoušek a kol., 2015, s. 65) Pocit ztráty u dětí vyvolává smutek, který dávají najevo pláčem nebo nepřímo svým jednáním. Pokud dětský smutek nesdílí nikdo z rodičů, potom dítě trpí pocity osamělosti a opuštěnosti. Takové dítě je nešťastné a svým chováním odpuzuje kamarády. Děti také mohou reagovat vztekem, který jim lépe než smutek zajistí reakci dospělých, pocity bezmoci, pocity viny, strachem, úzkostí a zmatkem. Děti prožívají nejen strach o svůj vlastní život, ale také zažívají úzkost o rodiče, úzkost ze vztahu dospělých a také strach z budoucnosti. Děti se často nemohou oprostít od závisti k úplným rodinám. (Smith, 2004, s. 49 – 57)

Další reakce se objevují v oblasti jednání dítěte. Některé reakce, jako například lež nebo drobné krádeže, dítě používá, aby vyvolalo u rodiče odezvu, aby na sebe upozornilo. Svoji vzorností a ukázněností se dítě snaží situaci napravit a uklidnit, snaží se, aby se rodiče k sobě vrátili. Reakce jako koktání, pomočování a zvýšené užívání vulgarismů může znamenat, že dítě má v sobě nahromaděné negativní emoce, se kterými si neumí poradit. Mezi reakce dětí na rozvod rodičů patří také útky z domova, lhostejnost, noční děsy, zamlklost či zhoršení školního prospěchu. (Špaňhelová, 2010, s. 46 – 63)

Matoušek ve své publikaci Děti a rodiče v rozvodu rozlišuje dvě strategie, které děti využívají, aby se na situaci rozvodu rodičů adaptovaly. První strategií je, že se dítě ztotožní s postojí toho rodiče, který je lépe dostupný. Druhou strategií popisuje jako stažení se dítěte do sebe, kdy dítě čeká, až se situace uklidní. Dále dělí děti podle schopnosti vyrovnat se se stresem, který rozvod přináší. Některé děti jsou nadané

vysokou nezdolností, jiné si naproti tomu nesou zvýšenou zranitelnost a na stres se adaptují hůře. (Matoušek a kol., 2015, s. 26 – 27)

3.2.2 Rozvod a prožívání dospělých

Rozvod představuje trauma, které dospělý člověk zpracovává po emoční stránce jeden až tři roky. Existují i odhady, podle kterých se s rozvodem člověk vyrovná v průměru za sedm let. Někteří lidé se s ním však nevyrovnají nikdy. (Matoušek a kol., 2010, s. 65) Rozvádějící se partneři mohou předpokládat, že rozvod přinese vytoužený pokoj a že znovu bude obnovena jejich duševní rovnováha. To se však stane málokdy. (Matějček, Dytrych, 1999, s. 31) Zátěž při rozvodu je pro aktéry tak tíživá, že je přirovnávána ke smrti rodičů a dětí. Neboť rozvod „*zpretrhává vztahy, ruší vědomí návaznosti života, dotýká se samé podstaty lidské identity*“. (Everett, Everett, 2000, s. 11, 21)

Rozvod partnerům přináší jak problémy ekonomické, tak problémy v oblasti psychiky. Člověka, který prochází fází dokončení emočního rozvodu, poznáme podle toho, že se vrací ke svým původním zájmům a k původnímu způsobu života, setkává se s jinými lidmi, začíná uvažovat o budoucnosti, nevyužívá prostředky, jako jsou léky, alkohol aj., kterými si pomáhal během rozvodu. (Matoušek a kol., 2010, s. 64 – 65)

3.3 Kontakty dětí s rodiči v rozvodové situaci

Josef Pavlát rozlišuje tři nejdůležitější druhy porozvodového uspořádání péče o děti. V prvním typu uspořádání je dítě ve výhradní péči matky a otec dítě „navštěvuje“, ve druhém typu je ve výhradní péči otce s „navštěvující matkou“ a v posledním typu se matka s otcem v péči o dítě střídají. (Matoušek a kol., 2015, s. 32) Ilona Špaňhelová připojuje další dva typy porozvodového uspořádání péče o děti. Může nastat situace, kdy je dítě svěřeno do péče jednomu z rodičů a partneři stále bydlí pod jednou střechou. Dále uvádí, že dítě může být také svěřeno do péče jiného rodinného příslušníka. U střídavé péče se zmiňuje o rozšířeném styku, kdy dítě bydlí u jednoho z rodičů, ale druhý rodič o něj pečuje přes prodloužený víkend a také ještě některé další dny v týdnu. (2010, s. 135 – 139)

3.4 Důvody setkávání dítěte s oběma rodiči

Pokud dítěti zcela chybí jeden z rodičovských vzorů, nebo pokud rodič svoji roli nezastává uspokojivě, znamená to pro dítě značný handicap. U dítěte probíhá proces identifikace s rodičem stejného pohlaví. Pokud rodič ve výchově chybí, nemůže toto

ztotožnění se proběhnout. Dítě může prožívat deprivaci, pokud rodič není přítomen nebo subdeprivaci, pokud rodič nezastává svoji roli adekvátně. (Matoušek, 1993, s. 55)

Děti pro svůj zdárný vývoj potřebují jistotu, že jejich vztahy s rodiči jsou spolehlivé a trvalé. (Matoušek a kol., 2015, s. 205) Dítě si díky tomuto intenzivnímu poutu odnáší do života představu o rodině, hodnotách či pracovním uplatnění, která je díky tomuto vztahu upevněná. Dítě má v rodičích někoho, komu záleží na jeho vývoji. (Matoušek, 1993, s. 10)

Díky rozvíjení vztahu s otcem i s matkou získává dítě důvěru k druhým lidem i k sobě samému. Pro dítě je důležité učit se být s jedním rodičem, ale také se umět od něj odpoutat a být s druhým z nich. Tato dovednost mu v budoucnosti bude vzorem pro navazování vztahů s jinými lidmi, buduje se tak jeho schopnost soužití ve skupině. (Ballnik, 2012, s. 18)

Dle Otty Čačky má „každý z rodičů nezastupitelnou roli v optimalizaci adaptace na různých sociálních rovinách, ať jde o bezprostřední mezilidské vztahy či respekt k zákonům a autoritám“. (1997, s. 111)

Pokud dítě žije pouze s jedním rodičem, může být těžké dětem předat pravdivý obraz muže a ženy. Zároveň jestliže například matka (otec) nebude o otci (matce) mluvit dobře, nebude pro chlapce (dívku) lehké uvěřit, že mužství (ženství) je dobré. Děti tak mohou mít problém v přijetí sebe sama a své mužské/ženské role. (Satirová, 1994, s. 147)

3.5 Sociálně právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochranu dětí ministerstvo práce a sociálních věcí popisuje takto: „Sociálně - právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí [online], 2017)

4 Sociální práce s pěstounskými rodinami a s rodinami v rozvodu

Diplomová práce obsahuje charakteristiku jedné z nových možností sociální práce s dítětem a jeho rodinou – asistovaných kontaktů a asistovaných předávání. Tato poslední kapitola se zabývá obecnými způsoby sociální práce s pěstounskými rodinami a rodinami v rozvodu. V těchto rodinách může za určitých okolností docházet k situacím, které je nutno řešit doporučením či nařízením asistovaných kontaktů/předání.

4.1 Sociální práce s pěstounskými rodinami

Stát si v konečném důsledku ponechává zodpovědnost za výchovu dětí, které byly svěřeny do pěstounské péče, což pěstounským rodinám přináší povinnost spolupráce s odborníky a úřady.

Sociální pracovník zastává roli pomocníka, který je dostupný a je rodině nablízku v případě potřeby. Stává se oporou rodině, jak v oblasti emocionální (vyslechne členy pěstounské rodiny, navštíví je, projeví o ně zájem...), odborné (poskytne pomoc a radu při výchově, vzdělání dítěte...), tak i praktické (pomáhá při vyřizování záležitostí, jako jsou finance, doprava...). Sociální pracovník může rodině pomoci zprostředkovat jiné služby či pomoc dalších odborníků. Zajímá se, zda jsou naplňovány potřeby a práva dítěte. Sami pěstouni očekávají, že s nimi sociální pracovník bude jednat jako s partnery a že jim poskytne pomoc při kontaktování biologické rodiny dítěte. (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 53 – 57)

Sociální pracovník pomáhá náhradním rodičům, aby se naučili dovednostem jako je vedení dialogu s dětmi o jejich biologické rodině a naslouchání jejich vzpomínkám či přáním ohledně jejich původní rodiny. Jelikož získat tyto schopnosti není pro náhradní rodiče jednoduché, potřebují pomoc a podporu pracovníků organizací NRP.

Sociální pracovníci doprovázejí jak náhradní rodiče, tak i rodiče biologické. Náhradní rodiče někdy mohou ve vztahu k biologickým rodičům trpět pocity konkurence, zde je důležité, aby pracovník hovořil s náhradním rodičem o jeho pocitech a pomohl mu z těchto neužitečných pocitů vystoupit, podpořil ho v roli rodiče a přivedl ho k přijetí faktu, že biologický rodič je součástí dítěte.

Pocity konkurence může zažívat i biologický rodič. Sociální pracovník by měl k biologickému rodiči přistupovat s pochopením a citlivě mu vysvětlovat, jak může pěstounská rodina dítěti pomoci a v případě negativních zásahů ze strany biologického rodiče, ho upozornit, jak jeho chování může dítěti ublížit. (MPSV, 2015, s. 258 – 259)

Sociální pracovník by se měl naučit, jak vhodně zareagovat, pokud se ho dítě bude ptát na otázky ze své minulosti, jak s ním na toto téma hovořit a naučit tyto dovednosti také pěstouny. Důležité informace o minulosti smí pracovník dítěti sdělovat pouze po poradě a se souhlasem pěstouna. Nesmí zapomenout na spolupráci s náhradními rodiči! (MPSV, 2015, s. 261)

4.2 Sociální práce s rodiči v rozvodu a jejich dětmi

4.2.1 Postoje sociálního pracovníka

Velice důležité je, aby si sociální pracovník udržel ve vztahu k oběma rozvádějícím se manželům neutrální roli a aby oběma partnerům ponechal odpovědnost za jejich jednání. Pracovník se má vyvarovat kritizování klientů a naopak využívá všechny možnosti, jak klienta podpořit, aby se mu vrátil pocit vlastní hodnoty. Pracovník by měl zvážit, zda je schopen s klienty pracovat a jeho vlastní morální soudy neohrožují jeho profesionalitu. Pokud dojde k závěru, že chování klientů je pro něj nepřijatelné, měl by se domluvit s kolegou, který za něj případ převezme. Podstatné je klientovi umožňovat vyjadřovat emoce, ale nesmí být podporován v plánování pomsty či utvrzován v představách, že jeho partner je jediným a hlavním viníkem rozvodu. Pracovník podporuje komunikaci partnerů, ale respektuje, pokud spolu partneři komunikovat nechtějí, to samé platí pro kontakty mezi partnery. Tato tolerance není přípustná, pokud jsou ve vztahu děti, s kterými musí své kontakty koordinovat.

„Nejúčinnějším pracovníkovým prostředkem k navázání dobré spolupráce s klienty je respekt k oběma rodičům a vnímavost pracovníka k pohnutkám, jež je do konfliktní situace dostaly.“ (Matoušek a kol., 2010, s. 68 – 70)

4.2.2 Pomoc dětem rozvádějících se rodičů

Sociální pracovník má při práci s rodinami v rozvodu vždy dbát vůdčího principu rodinného práva, kterým je nejlepší zájem dítěte. Podstatné je každou situaci jednotlivého dítěte hodnotit individuálně. (Matoušek a kol., 2015, s. 69 – 73)

Zájmy dětí mají být v rozvodové situaci v popředí pozornosti všech zainteresovaných osob. (Matoušek a kol., 2015, s. 28) Sociální pracovník by si měl položit otázku, jak lze přispět k tomu, aby rodiče i ostatní zúčastněné osoby dokázali i během této obtížné situace jednat ve prospěch dětí byť na úkor vlastních potřeb, (Everett, Everett, 2000, s. 78) aby děti nezůstávaly na okraji pozornosti rodičů a aby nežádoucí chování rodičů mělo na děti co možná nejmenší dopad. (Matoušek a kol.,

2015, s. 28) Pokud rodiče dokáží myslet v první řadě na děti, pomůže to i jim samotným se s celou situací lépe vyrovnat. (Everett, Everett, 2000, s. 78)

Pracovník posiluje pozici dětí tím, což se týká zejména mladších dětí, že se zaměří na chování rodičů k dětem. U starších dětí využívá komunikaci a vysvětlování, aby děti pochopily, na co mají právo. Jestliže rodiče nerespektují práva dětí, potom je nutné je konfrontovat s odpovědností za jejich chování. (Matoušek a kol., 2015, s. 28 – 29)

Sociální pracovník vede rodiče k tomu, aby dítěti celou situaci otevřeně vysvětlili a byli při tom co nejpravdivější. Rodiče by měli svému dítěti dát dostatek času k tomu, aby se mohlo vyrovnat s novou situací. Neměli by na něho v žádném případě spěchat. Také je vhodné doporučit, aby dítě navštěvovalo skupinu dětí z rozvedených rodin. Výhodou skupin je, že se dítě může poznat s jinými dětmi, které si procházejí stejnou životní zkušeností a že je s ním psychoterapeuticky pracováno. Pro dítě je důležité, aby mu byly dány odpovědi na jakékoli jeho dotazy, aby mu rodič vyjádřil pochopení a aby se dozvědělo, jak situaci prožívá rodič. Sociální pracovník podporuje a napomáhá styku dítěte s oběma jeho rodiči a směřuje partnery k jednotnému přístupu k jejich dítěti. (Špaňhelová, 2010, s. 148 – 150) Dítě by nikdy nemělo být obviňováno z rozchodu rodičů. Partneři by si měli všimnout, jak se jejich dítě chová, jak reaguje. (Špaňhelová, 2010, 128 – 129) V rozvodové situaci je pro děti dobré, pokud se mohou setkávat i s jinými lidmi, kteří nejsou v rozvodových sporech zainteresováni. (Matoušek a kol., 2015, s. 29)

5 Empirická část

5.1 Organizace a realizace výzkumného šetření

Předkládaná diplomová práce se zabývá problematickými situacemi v rodinách, kdy za určitých okolností může být pro setkávání dítěte a jeho rodiče či jiného příbuzného využito asistovaných kontaktů či asistovaných předávání.

Cílem diplomové práce je představit jednu z nových možností sociální práce s rodinou, tedy asistované kontakty a asistovaná předávání, které mohou být využity jak v pěstounských rodinách, tak v rodinách rozpadajících se, a výzkumným šetřením demonstrovat variabilní využití asistovaných kontaktů a asistovaných předávání v sociální praxi prostřednictvím konkrétních případových studií z vybraných sociálních zařízení.

Vzhledem k specifčnosti problematiky byla k naplnění cíle zvolena kvalitativní strategie. Hendl uvádí, že neexistuje pouze jedna obecně uznávaná strategie, jak kvalitativní výzkum dělat či definovat. (2016, s. 45) Dle Reichela jde v kvalitativní strategii o pochopení zkoumaného sociálního problému za pomoci řady různorodých postupů. Výzkumník nepracuje s měřitelnými daty. Jestliže využije statistiku, potom pouze v minimálním rozsahu. Nahlíží určitý proces, prvek či aspekt v jeho přirozeném prostředí a následně sestavuje jeho komplexní obraz, včetně jeho vazeb na další fenomény apod. Jedná se o intenzivní šetření zkoumaného jevu, kdy je zkoumáno větší množství aspektů u mála objektů. (2009, s. 40 – 41)

V rámci kvalitativní strategie je výzkum veden metodou případové studie. Případová studie se zabývá podrobně jedním nebo několika málo případy. Pracuje s velkým množstvím informací, které získala od jednoho případně několika málo jedinců. Cílem případové studie je zachytit složitost případu a popsat vztahy v jejich integritě. Pochopením jednoho případu lépe porozumíme dalším podobným případům. (Hendl, 2016, s. 102) Zkoumaný jev je nahlížen z různých úhlů pohledu, tedy ze všech relevantních výzkumných aspektů. (Reichel, 2009, s. 29)

V průběhu měsíců února až května 2017 jsem realizovala rozhovory s vybranými respondenty a dále jsem postupovala prostřednictvím vybraných spisových materiálů a na jejich základě jsem konstruovala případové studie.

Polostrukturované rozhovory a jejich respondenti

V rámci výzkumného šetření bylo osloveno 8 sociálních pracovníků působících v organizacích, které se věnují sociální práci s rodinami v Olomouckém kraji a kraji Vysočina.

„Rozhovor, neboli interview, je technika poměrně hojně využívaná na výzkumné půdě řady oborů.“ (Reichel, 2009, s. 110) Při výzkumu byla využita podoba polostrukturovaného rozhovoru. Tato podoba rozhovoru je charakteristická tím, že tazatel má připraven soubor otázek či témat, aniž by bylo dopředu stanoveno, v jakém sledu bude výzkumník otázky pokládat. Tazatel může během rozhovoru formulaci otázek částečně měnit, ale je nutné, aby byly všechny položeny. Tato technika umožňuje pokládat doplňující otázky, tazateli je ponechána větší volnost, na druhou stranu jistá formalizace ulehčuje následné zpracovávání údajů. (Reichel, 2009, s. 111 – 112)

Respondenti byli vybráni na základě jejich ochoty participovat na mém výzkumném šetření, kritériem pro výběr byla jejich profesionální zkušenost s asistovanými kontakty a asistovaným předáváním. Souhlas s realizovaným šetřením byl získán prostřednictvím mailu či osobní dohodou. Respondenti byli ujištěni o zachování anonymity.

Charakteristika souboru respondentů

Rozhovory byly realizovány s 8 respondenty, jednalo se pouze o ženy, všichni respondenti měli vysokoškolské vzdělání v magisterském stupni, převážná většina v oboru charitativní a sociální práce (jiné - sociální pedagogika, etika v sociální práci či rehabilitační sociální práce). Doba praxe v oboru byla u čtyř respondentů do 5 let (1,5; 2,5; 4,5 a 5 let), u třech respondentů do 10 let (8; 9 a 10 let) a u jednoho respondenta přesáhla doba praxe 10 let (17 let).

Respondenti z Olomouckého kraje:

- Respondent 1 z OSPOD
- Respondent 2 z OSPOD (zprostředkovává informace z bývalé neziskové organizace E)
- Respondent z neziskové organizace A
- Respondent 1 z neziskové organizace B
- Respondent 2 z neziskové organizace B

Respondenti z kraje Vysočina:

- Respondent z neziskové organizace C
- Respondent 1 z neziskové organizace D
- Respondent 2 z neziskové organizace D

Průběh polostrukturovaných rozhovorů

Forma rozhovorů byla polostrukturovaná, otázky byly připravené. Byly využity otázky uzavřené i otevřené. Konkrétně se jednalo o tyto otázky:

1. Jaký je Váš osobní názor na asistované kontakty?
2. Jak vnímáte svoji roli v rámci asistovaných kontaktů?
3. Jak podle Vašeho názoru vnímají Vaši roli v rámci asistovaných kontaktů klienti?
4. Popište mi, prosím, psychické dopady asistovaného kontaktu/asistovaných předávání na dítě, biologickou rodinu, pěstouny, u kterých jste asistoval. (otázka pro sociální pracovníky v náhradní rodinné péči)
Popište mi, prosím, psychické dopady asistovaných kontaktů/asistovaných předávání na dítě a rodiče, u kterých jste asistoval. (otázka pro sociální pracovníky s rodinami v rozvodu)
5. Popište mi, prosím, proces asistovaného kontaktu ve vaší organizaci.
6. Co jste Vy jako sociální pracovník musel udělat, abyste mohl asistovat při kontaktech?
7. Jaké jsou povinnosti sociálního pracovníka v rámci asistovaného kontaktu?
8. Je něco, na co jste si přišel během kontaktů sám, co aplikujete a co se Vám osvědčilo při procesu asistovaného kontaktu/asistovaných předání používat?
9. Jaké metody a techniky využíváte v rámci asistovaných kontaktů?
10. Co musela udělat vaše organizace, aby mohla poskytovat službu asistovaných kontaktů/asistovaných předání?

Rozhovory se uskutečnily po ujištění o jejich anonymitě, s jejich souhlasem s nahráváním, v prostředí kanceláří sociálních pracovníků.

Konstrukce případových studií

V rámci výzkumného šetření jsem pokračovala studiem dokumentů. Nahlížela jsem do spisů, které se týkaly konkrétních rodin s dětmi, u kterých docházelo

k asistovaným kontaktům či asistovaným předáním. V případě, že nebylo možné nahlížet do dokumentace týkající se konkrétních rodin, byly informace získány na základě výpovědí sociálních pracovníků. Tyto informace se týkaly pouze případových studií, které jsem vytvořila. Případové studie byly tedy vytvořeny na základě informací, které jsem získala ze studia dokumentů či na základě výpovědi sociálních pracovníků.

5.2 Výsledky výzkumu

Po ukončení všech částí výzkumného šetření – realizace polostrukturovaných rozhovorů, studia dokumentů a tvorbě případových studií, popíši v této kapitole konkrétní výsledky výzkumného šetření.

5.2.1 Případové studie

Tvorba případových studií postupovala podle určité struktury, uvádím informace o rodinném prostředí, o dítěti, popisují průběh asistovaných kontaktů. Vycházím ze studia dokumentů a výpovědí sociálních pracovníků, které se týkají konkrétních rodin, u kterých probíhaly či stále ještě probíhají asistované kontakty či asistovaná předávání.

Případová studie č. 1

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Rodinné prostředí je tvořeno matkou, která umístila svoji dceru z důvodu nevyhovujících podmínek do ZDVOPu - Klokánku, kam ji chodila navštěvovat a odkud si ji také brala na víkendy. Následně se však dostala do azylového domu, kde vzdálenost mezi azylovým domem a Klokánkem byla taková, že matka neměla již možnost dívku navštěvovat. Matka se pohybuje v pásmu lehké mentální retardace. V době, kdy matka začala pracovat na zlepšení své situace, byla již dívka umístěna do pěstounské péče.

Informace o dítěti

Na doporučení pracovníc Klokánku se o dívku začali zajímat pěstouni, kterým byla po nějaké době svěřena do předpěstounské péče. Jedná se o dívku v předškolním věku, je svěřena do dlouhodobé pěstounské péče.

Průběh asistovaných kontaktů

Na začátku přípravy na asistované kontakty proběhlo setkání, kterého se zúčastnila pracovníce neziskové organizace D, pracovníce doprovázející organizace pěstounů, pěstounka a matka. Bylo dohodnuto, že kontakt bude realizovat nezisková organizace D. Domluvila se pravidla, četnost kontaktů, dále také to, že kontakt bude probíhat na půdě neziskové organizace D. Účastníky kontaktu budou pracovník neziskové organizace D, matka, dítě a pěstouni (ti budou přítomni jen po nezbytně

nutnou dobu). Doprovázející organizace pěstounů měla za úkol připravit na kontakt pěstouny, nezisková organizace D matku a pěstouni dítě.

Průběh kontaktů byl následující. Pěstouni dovezli dívku, pak přišla matka. Matka s dívkou měly docela pěkný vztah, první počáteční rozpaky docela rychle odezněly, pěstouni mohli v klidu odejít, dívka to zvládala.

První kontakt probíhal tři hodiny. Během kontaktu bylo vidět, jak je matka nejistá ve své roli, protože najednou nevěděla, jestli je její role matka, když dívka je u pěstounů, nevěděla, jestli si ji jednou bude moci vzít domů.

Pěstouni chtěli, aby se druhého kontaktu zúčastnila také pracovnice z jejich doprovázející organizace. Druhý kontakt proběhl tedy za asistence dvou pracovnic, proběhl opět v klidu.

Třetí setkání se uskutečnilo mimo zařízení z toho důvodu, že se matka rozhodla odstěhovat. Kontakt tedy proběhl v azylovém domě, kam dívku byli pěstouni ochotní přivést, aby se s matkou mohla rozloučit.

Matka se za nějakou dobu ozvala, že je zpátky v azylovém zařízení a že by znovu chtěla kontakt s dívkou. Celá odpovědnost za kontakt byla však již ponechána v jejích rukou.

Nyní kontakt dívky s matkou probíhá pouze telefonickou formou.

Případová studie č. 2

Forma asistence: předávání

Informace o rodinném prostředí

Matce jsou do péče svěřeny tři děti, každé z nich má s jiným partnerem. Otec prostředního dítěte má zájem o kontakt s nejstarším a prostředním dítětem. Matka se momentálně vrátila ke svému partnerovi, otcí nejmladšího dítěte. Mezi matkou a otcem prostředního dítěte je velký konflikt, až tak velký, že matka byla nucena žít několik měsíců v utajeném bydlení, protože otec matku fyzicky napadal. Otec posílá na matku řadu anonymních oznámení o tom, že si matka vydělává prostitucí, že týrá děti, že je prodává apod. a ty rozesílá do zařízení, kde matka v rámci azylového bydlení žila, rozesílá je na OSPODy, do všech možných zákoutí republiky. Matka tvrdí, že dětem otec nikdy neublížil, jenom jí, že k dětem měl vždycky pěkný vztah, že se o ně staral, že děti mají pěkný vztah k němu. Nicméně není možné, aby se rodiče potkávali, protože to,

zejména ze strany otce, spustí lavinu výčitek, urážek, obviňování. S otcem se dle slov asistující pracovníce nedá dohodnout, domluvit.

Informace o dětech

Nejstaršímu chlapci je sedm let, prostřední je děvče ve věku šesti let a nejmladší chlapec má dva roky. Pro obě starší děti hraje otec prostředního dítěte důležitou roli. Pro nejstaršího chlapce znamená jediný mužský vzor v jeho životě.

Průběh asistovaných předání

Matka se obrátila na OSPOD s tím, že otec prostředního dítěte jeví zájem o kontakt s dvěma staršími dětmi, co má dělat, že má strach se s ním potkat někde sama. Domluvilo se asistované předání, kdy si otec převezme děti na nádraží, na které je matka doveze a za asistence pracovníka by došlo k předání. Pracovník s dětmi a s matkou byli na nádraží a otec nepřijel, protože si nechce nechat diktovat podmínky. Takže se asistovaná předání zrušila.

Matka řekla, že ustoupí, že si v rámci své rodiny najde osobu, která vždycky půjde s ní, která nebude vyvolávat konflikty a nebude do předání nijak zasahovat, jenom v případě nějakého konfliktu mezi rodiči se to bude snažit nějak eliminovat, aby si otec převzal děti v klidu. Tímto způsobem předání proběhlo, otec si děti vzal, všechno bylo v pořádku, odvezl si je na kontakt, pak je matce vrátil. Následovně jí opět začal posílat sms a jeho jediným motivem je to, že chce, aby se k němu matka vrátila, rozhodl se, že ji dostane zpět přes děti.

Matka se znovu obrátila na OSPOD, pracovníce jí opět nabídla asistence u předání, ale na to už otec nepřistoupil. Otec zaměřil svoji pozornost více méně na matku, do dnešního dne jí posílá nejrůznější sprosté a vulgární sms, na facebooku jí vystavuje různé pornografické inzeráty i s jejím telefonním číslem apod. S dětmi se nestýká, protože za stávajících podmínek na to nechce přistoupit.

Případová studie č. 3

Forma asistence: předávání

Informace o rodinném prostředí

Jedná se o velice složitý a zacyklený spor mezi rodiči, kteří k sobě chovají velkou nenávist. Konflikt mezi nimi neustále graduje a narůstá.

Informace o dítěti

Chlapec, kterému je v současné době 5,5 let, byl v 0,5 roce mimosoudní dohodou svěřen do péče otce, který v době rozpadu vztahu rodičů byl s dítětem na rodičovské dovolené. Matka měla právo se s chlapcem vídat v širších intervalech. Když měl chlapec dva roky, matka odmítla dál dohodu dodržovat. Rodiče začali usilovat o svěření chlapce do své výlučné péče. Chlapec je v současnosti stále ve střídavé péči rodičů. Rodiče dohodu stále dodržují. Na stanovisko soudu se čeká, stanoviska rodičů jsou stále rozdílná.

Průběh asistovaných předání

Před rokem a půl začala matka popisovat, že ji otec při předávání napadá, že je vůči ní arogantní a vulgární. Sociální pracovnice OSPOD doporučila rodičům asistované předání, s čímž nakonec oba souhlasili, i přes počáteční výhrady matky. Předávání probíhala za asistence neziskové organizace, pracovnice jezdila každou neděli na místo předání, buď do místa bydliště otce, nebo do místa bydliště matky, podle toho, který z rodičů o chlapce v daném týdnu pečoval. Bylo to nastavené tak, že rodič, který pečuje, doveze chlapce rodiči, který má začít pečovat. Předávání začalo fungovat i přes protesty matky, přes veškeré stížnosti, které podávala na otce, na pracovníci OSPOD a na pracovníci neziskové organizace. Rodiče si začali předávat opravdu zásadní informace, které se týkají chlapce a přestali řešit, kdo komu co udělal. Asistence probíhaly tři měsíce každý týden, následovalo vyhodnocení. Sociální pracovnice neziskové organizace doporučovala, aby si dítě začali již předávat sami, aby pokračovali v nastavených pravidlech. Předávání zafungovalo.

V současnosti se opět objevilo to, že podle matky dochází při předávání znovu k napadání ze strany otce, otec tvrdí, že to není pravda a tvrdí to celou dobu. Sociální pracovnice z OSPOD doporučila, aby si z předávání pořizovali audiozáznamy, ne videozáznamy, protože to je dle jejích slov ve vztahu k dítěti nešetrné. Matka to však dělá, natáčí si všechno i na video, natáčí si dítě, které převezme – vysvlékne ho do naha, předá igelitku otci, aby si své oblečení odvezl, vezme dítě, vykoupe si ho, zvaží ho, změří ho, vyčistí mu uši, ostříhá mu nehty, obleče ho do svého oblečení...

Asistence v současné době neprobíhají, protože sociální pracovnice OSPOD nemá nikoho, koho by jim tam za jejich podmínek - v neděli odpoledne - poslala. Rodiče nejsou ochotní ustoupit, nejsou přístupní k jiným variantám – např. předání na

OSPOD v pátek v dětském koutku. Rodiče nejsou schopni dohody v žádné oblasti. Rodiče jsou však v současné době schopni si nějakým způsobem dítě v neděli předat sami.

Kazuistika č. 4

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Po rozvodu rodičů byly děti, chlapec a dívka, svěřeny do péče matky. Kontakty s otcem probíhaly v pořádku, byly zcela bezproblémové. Problematická byla komunikace mezi rodiči, ale informace, které se týkaly dětí, si vždy dokázali nějakým způsobem předat.

Informace o dětech

Chlapec je 12 let a dívka je 10 let. Matka přišla za pracovníci OSPOD a řekla jí, že dcera se jí svěřila, že během jednoho kontaktu ji měl otec nějakým způsobem osahávat, hladit na intimních partiích. Situace se řešila za pomoci Intervenčního centra, nakonec se matka na doporučení pracovníce OSPOD rozhodla, že podá oznámení na policii. Dívka odmítla naprosto jakýkoli kontakt s otcem. V době vyšetřování měla matka strach a odmítla dávat děti otcovi ke kontaktu. Chlapec však otec velmi chyběl a chtěl se s ním vídat, proto oslovil pracovníci OSPOD.

Průběh asistovaných kontaktů

Pracovnice OSPOD ve spolupráci s neziskovou organizací E domluvila, že by bylo možné zrealizovat asistovaný kontakt otce se synem. Matka i chlapec souhlasili. Pracovnice OSPOD se spojila s otcem, kterému sdělila, že se s ním chce chlapec stýkat, ale vzhledem k situaci je nutné, aby kontakt probíhal za asistence.

První kontakt proběhl trochu v napjaté atmosféře, protože matka si přivedla svého partnera, své rodiče a odmítali tam nechat chlapce spolu s otcem samotného. Následně se musela nastavit pravidla a vysvětlit všechny nejasnosti. Vyjasňování probíhalo až při prvním kontaktu, protože v tomto případě neproběhla žádná úvodní schůzka z toho důvodu, že matka se odmítla setkat s otcem v jedné místnosti. Mezi tím probíhalo trestní řízení a soudní řízení o úpravě styku otce s dětmi.

Asistovaný kontakt v tomto případě probíhal v pořádku, otec i chlapec chodili pravidelně, vždy si spolu zahráli nějakou deskovou hru, povídali si spolu, otec donesl nějaký dárek, třeba i poslal dívce. S dívkou se však otec vidět nechtěl. Řekl, že dokud mu někdo neřekne, že jí nic neudělal, tak že ji kontaktovat nebude.

Po nějaké době, kdy asistence probíhaly na půdě neziskové organizace E v uzavřených místnostech, tak následně začaly probíhat i venku – procházka v parku, posezení v cukrárně... Všechno bylo v pořádku, takže se asistovaný kontakt ukončil s tím, že asistence probíhají dobře, rodič se k chlapci chová naprosto přiměřeně a přirozeně a není důvod, proč by se mělo dál pokračovat. Rodiče se dohodli na tom, že kontakty otce se synem budou probíhat v pravidelných intervalech.

Kontakt otce s dívkou neprobíhá. Kontakt s chlapcem probíhá pravidelně a je v pořádku.

Případová studie č. 5

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Otec trpí poruchou osobnosti, neléčí se, léčbu odmítá, svoji nemoc nepřipouští. Letos vydal odvolací orgán krajského soudu rozhodnutí, kterým určil, že otec je oprávněn stýkat se se synem jednou týdně pod dohledem orgánu sociálně - právní ochrany dětí. Kontakty probíhají jednou týdně za přítomnosti pracovnice OSPOD nebo paní psychologky z neziskové organizace.

Informace o dítěti

Chlapci je deset let a je svěřen do péče matky.

Průběh asistovaných kontaktů

Ze začátku byl chlapec s otcem v kontaktu, setkávání probíhala pod dohledem neziskové organizace. Matka vždycky řádně spolupracovala, kontakty umožňovala, nebránila jim, byla ochotná přistoupit na dohodu. Postupem času se však představa otce ohledně kontaktů změnila, nebyl spokojen s tím, jakým způsobem kontakty probíhají a začal se jim bránit, odmítal je. Usiloval o to, aby se mohl setkávat s chlapcem bez asistence a aby mu byl svěřen do péče. Kontakty tedy asi na dva roky zcela vymizely, protože otec nebyl ochoten přistoupit na asistenci. Chlapec sám o kontakt s otcem zájem

nejevil. Nyní soud rozhodl, že je otec oprávněn stýkat se se synem jednou týdně pod dohledem OSPOD.

Kontakty probíhají na půdě neziskové organizace. Účastní se jich rodiče, chlapec, sociální pracovníce OSPOD nebo psycholožka neziskové organizace. Kontakty probíhají tak, že nejprve na pracoviště přijde matka se synem, následně přichází otec. Chlapec však o kontakt s otcem nemá zájem, když se otec objeví, tak se začne vztekat, začne utíkat, začne až plakat, dělá všechno pro to, aby kontakt nemohl proběhnout. Odmítá kontakt zcela jednoznačně.

Otec dává situaci za vinu matce nebo asistující osobě, odmítá přistoupit na cokoli, co by mohlo zmírnit projevy chlapce a postupně by mohlo vést k tomu, že kontakt případně bude probíhat v budoucnu. Otec to však odmítá, dle asistující pracovníce není schopen a ochoten čekat ani spolupracovat. Otec také žádá, aby se striktně dodržoval rozsudek, to znamená, matka přivede chlapce, nechá ho tam, odejde. Na místě pak zůstává pouze otec s chlapcem a se sociálním pracovníkem nebo psycholožkou. Avšak v okamžiku, kdy matka jen naznačí, že odchází, tak chlapec začne naříkat. Sociální pracovníce se ho potom snaží namotivovat, ale neúspěšně. Chlapec je ve věku kdy dokáže velmi jasně říct, co chce a co nechce, nelíbí se mu to a nechce se s otcem vídat.

Případová studie č. 6

Forma asistence: předávání

Informace o rodinném prostředí

Otec s matkou mají dceru. Vztah rodičů je velmi vyhrocený. Podávají na sebe navzájem trestní oznámení, řeší konflikty přes policii, právníky. Vzájemná komunikace není možná.

Informace o dítěti

Dívka bude mít tři roky, je svěřena do péče matky. Od září začne navštěvovat mateřskou školu.

Průběh asistovaných předání

Rodičům bylo doporučeno OSPODem asistované předávání, které zajišťuje nezisková organizace A. Problematický byl již začátek spolupráce, kdy otec

připomínkoval vše, co bylo součástí dohody. Chtěl například po matce, aby v případě, že bude dívka nemocná, přinesla potvrzení od lékaře, že dcera není schopná převozu, což pracovníce organizace nemohly akceptovat, dále nechtěl přijmout, že organizace pracuje v první řadě v zájmu dítěte a ne rodičů apod.

Nezisková organizace A se s rodiči domluvila na určitou hodinu, kdy si rodiče dívku předají. Předání probíhalo před domem matky. Sociální pracovníce neziskové organizace A v rámci přípravy dítěte na kontakt přišla do domácnosti matky dvacet minut předem, pozorovala, jak matka chystá dceru na kontakt, aby byla dobře namotivovaná, aby se také zapojovala, aby ze setkání s otcem měla radost. Dle slov asistující pracovníce u matky probíhalo všechno v pořádku, matka dceru dobře nachystala, namotivovala, mluvila o otci jako o tatínkovi, takže v tomto smyslu bylo všechno v pořádku. Pracovnice, matka a dcera čekaly před domem, kde se setkali s otcem. Matka otce nejdříve oslovovala příjmením, což se ho dotýkalo, nelíbilo se mu to, připadalo mu, že ho tím degraduje a že si z něho dělá legraci, matka na to dělala různé obličejy, otec na to reagoval podrážděně. Pracovnice se snažila o zmírnění situace, snažila se komunikaci přivést k normálu, aby se hned rozloučili, předali si dívku. Následně šla pracovníce s dívkou a otcem k autu, kde na ně čekala přítelkyně otce, něco málo si ještě společně řekli, jaký mají program, kam pojedou, co budou dělat, čímž se pracovníce snažila motivovat dívku, aby se měla na co těšit a následně odjeli. Ve chvíli kdy přijížděli, tak pracovníce již čekala na parkovišti, otec dívku matce předal, opět v komunikaci proběhlo něco negativního, co pracovníce musela zmírňovat. Následně šla pracovníce s otcem k autu a probírala s ním, jaký měl z předání pocit, jaký měli den apod. Rodiče jsou ve fázi, kdy se konflikt opravdu hodně vyostřuje a eskaluje.

Případová studie č. 7

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Otec se s chlapcem dlouho neviděl z důvodu výkonu trestu.

Matka při přípravě na asistované kontakty sdělovala, že se bojí toho, že s otcem nebudou mít jednotný výchovný postup, sdělovala, že má strach z toho, že ve chvíli, kdy mu ve všem nevyhoví, tak že to bude řešit silou. Matka měla také pocit, že otec potřebuje mít kontrolu nad synem, ale i nad ní a nad jejím případným novým vztahem.

Matka velice dobře přijala poradenství, které jí nezisková organizace A nabídla, kdy si matka mohla některé věci uvědomit, dobře pracovala s informací, že chlapec otce nutně potřebuje pro svůj vývoj. Dle asistující pracovníce matka dělala vůči otci docela velké ústupky, dokázala překousnout i věci, které dřív překousnout nedokázala. Na radu pracovníce neziskové organizace A, která jí poskytovala poradenství, začala chodit na terapii, kde si začala svůj vztah řešit.

Informace o dítěti

Chlapec, kterému jsou dva roky, je svěřen do péče matky.

Průběh asistovaných kontaktů

První kontakt probíhal na neutrální půdě neziskové organizace A, matka byla celou dobu přítomna, protože chlapec se za ní otáčel. Při druhém kontaktu odešla v půlce a při dalším pouze chlapce přivedla, byla na pracovišti prvních pět minut, odešla a přišla až na konci.

Chlapec se na otce navázal velmi rychle, velmi hezky. Dle slov asistující pracovníce kontakt probíhal opravdu dobře, takže se pak rozhodlo, že se příští kontakt uskuteční na hřišti venku. Matka opět chlapce přivedla, předali si s otcem dítě, chovali se před ním k sobě hezky, matka odešla, přišla si na konci pro dítě.

Matka vzhledem k tomu, jak to hezky probíhalo a jak se chlapec choval vůči otci, dovolila, že může být další asistovaný kontakt v domácnosti otce, kde byla přítomna matka i babička s dědečkem, tímto způsobem proběhl kontakt čtyřikrát, všechno proběhlo naprosto bez problému.

Domluvilo se, že chlapec půjde k otci na celý jeden den. Chlapec měl svůj režim a byl zvyklý po obědě spát ve své posteli. Přestože měl u otce svoji deku, svoji hračku a byla snaha to vše ošetřit, tak to chlapec nezvládl a matka si pro něj musela přijet. Otec to vnímal tak, že zklamal, i když ho nikdo neobviňoval, ale on to vnitřně tak cítil a nedokázal to přenést. Za situaci začal vinit matku a začal opět sklouzávat do roviny, kdy obviňoval matku za všechno, co se stalo.

Kazuistika č. 8

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Rodina je tvořena prarodiči, kteří projevili zájem o svoji vnučku, která je umístěna v pěstounské péči. Podali si návrh, aby jim byla svěřena do péče.

Informace o dítěti

Dívce jsou dva roky a je svěřena do dlouhodobé pěstounské péče.

Průběh asistovaných kontaktů

Z důvodu, že si prarodiče podali návrh na svěření dívky do péče, byly navrženy asistované kontakty, aby se ukázalo, jak to dívka bude zvládat a také z důvodu, že vztah mezi pěstounkou a prarodiči nebyl úplně dobrý.

Asistence u kontaktu probíhaly jeden rok. Sociální pracovnice sledovala, jak dívka navazuje vztah k prarodičům, jak se chová k babičce, jak se chová k dědečkovi. Dívka většinou na otázky babičky reagovala záporně, babička jí na to odpovídala, že bude smutná, pracovnice ji upozorňovala, že to není nejlepší reakce. Na dědečka naopak dívka reagovala velmi dobře. Dle názoru asistující pracovnice babička dívku víc do věcí nutila nebo jí něco podsouvala, a proto byly reakce dívky záporné. Dědeček se nesnažil tak urputně a dívka ho přijímala daleko lépe. Vztah k oběma prarodičům se však postupně vyvíjel pozitivním směrem.

Nejprve probíhaly asistence za přítomnosti pěstounky na půdě organizace E, následně se kontakty realizovaly také venku. Postupně zkoušeli, jak bude dívka reagovat, když pěstounka zůstane vpovzdálí nebo si půjde nakoupit. Ze začátku plakala, ale pracovníci se jí podařilo uklidnit. Následně se pracovnice stala pro dívku jistotou, pokud u kontaktu nebyla pěstounka. Vyžadovala ji také, když si například hrála, pracovnice s ní chvíli byla, ale potom postupně předávala iniciativu prarodičům, aby se jí věnovali. Začalo to tedy od pěstounky, kdy iniciativa nepřešla hned na prarodiče, ale postupovala přes pracovníci na prarodiče. Nejdříve tedy dívka vyžadovala pěstounku, potom pracovníci a následně pracovnice předávala aktivitu do rukou prarodičů. Pokud si prarodiče s dívkou hráli, tak pracovnice odešla například do vedlejší místnosti. Občas

se přišla podívat, jak kontakt probíhá. Postupem času stačilo, že byli přítomni prarodiče. Následně začaly probíhat asistence pouze u předání.

Soud však dívku do péče prarodičů nepsal. Prarodiče se občas s vnučkou setkávají, již však bez asistence organizace.

Případová studie č. 9

Forma asistence: předávání, kontakty

Informace o rodinném prostředí

Rodinné prostředí tvoří rozvedení rodiče. Mezi rodiči dochází ke sporům a je pro ně obtížné se na něčem shodnout.

Informace o dítěti

Chlapec předškolního věku je svěřen do péče matky.

Průběh asistovaných předání

OSPOD požádal neziskovou organizaci E o asistenci při předávání chlapce z důvodu, že mezi rodiči docházelo ke sporům a chlapec odmítal jít k otci. Úvodní konzultace proběhla na půdě OSPOD, nastavila se pravidla, sepsala se nová dohoda, protože stávající rozsudek nekopíroval již režim dítěte, nastavily se tedy nově termíny, kdy k předání bude docházet.

Pracovnice neziskové organizace E přijela před samotným předáním do domácnosti matky. Již na začátku bylo patrné, že se dítě matky nechce pustit, že ho ani pořádně nemůže postavit na zem. Když už měl přijít otec a mělo dojít k předání, tak pracovnice navrhovala dát ho do kočárku, ale ani tam chlapec nechtěl být, křečovitě se držel matky a hodně plakal. Následně přišel otec, který se snažil navrhnout různé možnosti, aby to matka vyzkoušela, ale matka to z jeho strany brala, jako že jí něco poručí, že jí něco rozkazuje. Rodiče si chlapce nemohli předat z náruče do náruče, až po nějaké době se matce podařilo chlapce postavit na zem a pak už si za ním otec mohl jít. Ale bylo vidět, že samotné předání nefunguje, že chlapec se nemůže pořádně od matky hnout. Asistovaná předání byla čím dál delší, protože pracovnice tomu dávala čas, jestli chlapec s otcem bude schopen odejít. Plán byl takový, že se bude jednat pouze o asistované předání, ale to se nakonec nerealizovalo, protože chlapec to nezvládal.

Sociální pracovnice následně rodičům navrhla asistovaný kontakt i za přítomnosti matky, navrhla, že pokud to například půl hodiny bude fungovat, že třeba chlapec vydrží s otcem, matka by případně mohla potom odejít. Hned na začátku kontaktu matka pracovníci sdělila, že chlapec má špatné spaní, a že tedy z kontaktu neodejde. Pracovnice jí řekla, že uvidí, že to mohou zkusit, že se tak dohodli, tak uvidí, jak to bude fungovat. Nakonec si hráli s otcem na dětském hřišti, chlapec byl v pohodě bez problémů, neplakal, za matkou se sem tam otočil, ale nevyžadoval ji, že by za ní musel pořád chodit. Když uběhla půlhodina, po které matka měla odejít, tak jí sociální pracovnice řekla, aby zkusila odejít, aby zjistili, jak bude chlapec reagovat. Matka to však odmítla, že se s ním musí rozloučit. Sociální pracovnice ji upozorňovala na to, že pokud se s ním rozloučí, tak že chlapec začne plakat a že to bude špatné. Matka to však potom takto udělala, že se s ním rozloučila, řekla mu ahoj a šla a chlapec okamžitě začal plakat, ona přiběhla a začala hrozně křičet na otce. Potom proběhlo ještě několik kontaktů, kdy byl chlapec opět v klidu, kdy nebyl problém, ale matka to dle slov asistující pracovnice nechtěla vidět. Služba se nakonec ukončila, protože matka již o ni neměla zájem.

Případová studie č. 10

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Matka bydlela v domově pro matky s dětmi, dlužila peníze lidem, mimo jiné také své matce. Babička požádala soud o úpravu styku s vnučkou, protože jí dcera odmítala dávat vnučku ke kontaktu, soud rozhodl o tom, že babička bude mít vnučku každý druhý víkend u sebe. Toto pravidlo dcera dodržovala. O jednom víkendu, po kterém měla vnučku předat zpět do péče matky, volala babičce na mobil cizí žena a sdělila jí, že matka dceru již do péče nechce, a že si ji má babička nechat u sebe. Následně tedy soud rozhodl o svěření dívky do péče babičky. Matka byla v kontaktu s dcerou asi čtyřikrát. Vzala si ji na celý den, nedala jí najíst, babičce ji vrátila špinavou a hladovou. Dceru brala do veřejných domů. Matka brala drogy, provozovala prostituci, žila jako bezdomovkyně.

Informace o dítěti

Dívka byla svěřena babičce do dlouhodobé pěstounské péče. Dívka o kontakt s matkou nestála, vyčítala jí, že ji nechala u babičky a odešla od ní. Dívka je v mladším školním věku.

Průběh asistovaných kontaktů

První tři kontakty proběhly pouze mezi matkou a dívkou. Kontakty probíhaly velmi dobře, byly bezprostřední, na matce i na dívce bylo vidět, že se rády vidí. Matka poskytovala dívce patřičnou emoční odezvu, chvílemi si i během hovoru špitaly, matka dívku hladila, předala jí drobné dárky.

Po odmlce, která byla způsobená porodem a rekonvalescencí matky, začaly opět probíhat kontakty mezi matkou a dívkou v dohodnutém režimu jedenkrát týdně.

Po porodu proběhlo sedm kontaktů, kdy s sebou matka brávala novorozeného syna. Kontakty proběhly v klidné, vřelé, bezproblémové a uvolněné atmosféře. Rozhovor matky a dívky se točil převážně kolem bratra.

Dále proběhly tři kontakty, kterých se zúčastnila dívka, matka se synem a její přítel se synem. Kontakty probíhaly v bezprostředním duchu, v dobré náladě, všichni se na sebe těšili, partner matky vtipkoval a udržoval dobrou náladu po celou dobu kontaktu.

Při druhém kontaktu dívka vyjádřila touhu, že by již raději chodila k matce domů. Je ujištěna, že příští setkání bude posledním setkáním, které bude probíhat za asistence. Dívka je maximálně spokojená.

Na závěr posledního asistovaného kontaktu se hovoří o nutnosti nastavení pravidel při kontaktech dívky u matky doma.

Od března do června proběhla setkávání v domácnosti matky. Dívka se vždy k matce těšila, přicházela od ní spokojená a usměvavá. Ani babička nevznesla pochyby nad péčí matky, neměla k její péči připomínky.

Případová studie č. 11

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Jedná se o rodiče, kteří se rozešli na základě toho, že matka začala provozovat prostituci a našla si nového partnera v jednom ze svých klientů. Rodiče mají dceru v mladším školním věku a dva syny v předškolním věku.

Informace o dítěti

Dívka byla svými rodiči umístěna do ZDVOP - Klokánku. Jako důvod uvedli, že ji již dále nezvládají. Po nějaké době se opět vrátila domů ke svým rodičům. Rodiče ji pak sami o své vůli odvezli ke své známé, která byla prostitutka a vedla veřejný dům. Ve chvíli, kdy bylo sociálním šetřením zjištěno, kde dívka pobývá, tak tato byla okamžitě umístěna do pěstounské péče na přechodnou dobu. Rodiče dceru kontaktovali telefonicky a dávali jí za vinu svůj rozchod. Následně byla svěřena do dlouhodobé pěstounské péče. Rodiče usilují o navrácení dívky zpět do rodiny, jakékoli pochybení ze své strany si nepřipouštějí.

Průběh asistovaných kontaktů

Prvního kontaktu se účastnila dívka, pěstouni, rodiče a oba její bratři. Co se témat týče, proběhl kontakt v pořádku. Patrná byla emoční plochost rodičů jak k dceři, tak k ostatním dětem. Komunikovali s ní minimálně, nepohládili ji, nevzali si ji na klín. Když pěstounka poslala dívku za otcem, tak šla automaticky za pěstounem.

Na druhém kontaktu rodiče slíbili dceři, že jí příště donesou velikého medvěda – o samotě byli upozorněni, že je nutné, aby tento slib naplnili a že příště je lepší neslibovat a raději dceru překvapit. Rodiče se dcery na nic moc neptali, nebyli k ní moc kontaktní.

Na příští kontakt rodiče nepřinesli slibovaného medvěda. Dívka byla zklamaná, utíkala se k pěstounce, choulila se jí do náruče.

Na čtvrtý kontakt rodiče přivezli dceři medvěda, ze kterého měla velkou radost. Navzájem si pak vyprávěli, co doma dělají, pěstouni ukazovali fotky. Dívka byla trochu smutná, že se musela s rodiči rozloučit.

Během pátého kontaktu matka sděluje, že by bylo vhodné, aby se dívce omluvila.

Na šestém kontaktu se dívce matka i otec omlouvají (s přípravou omluvy jim pomohla sociální pracovnice).

Na sedmém setkání se dostavila matka s jedním z bratrů. Matka s dívkou příliš nekomunikovala. Dívka matku během setkání nijak nekontaktovala.

Na osmém setkání se pěstouni snažili, aby dívka navázala s rodiči bližší vztah, proto ji vybídli, aby s nimi napsala domácí úkol. Rodiče se však k vypracovávání neměli a úkol odložili. Dívka se pak stáhla zpět k pěstounům. Rodiče jsou stále málo aktivní v zájmu o dívku.

Devátý kontakt proběhl v pohodové atmosféře, sociální pracovnice maximálně pobízela matku ke kontaktu s dívkou. Účastnila se ho matka s jedním z bratrů. Loučení proběhlo bez problémů.

Desátý kontakt bude poslední kontakt, který bude probíhat za asistence.

Případová studie č. 12

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

V době konání asistovaných kontaktů bydlela matka s chlapcem a starší dcerou u svých rodičů - později se synem bydlela v garsonce, chlapec ve třech letech nastoupil do mateřské školy a matka do zaměstnání, v současné době má matka již nového partnera a nové bydlení.

V době konání asistovaných kontaktů měl otec zaměstnání v místě bydliště, bydlel sám, občas měl nějakou známost, dost času trávil u svých rodičů, později získal zaměstnání mimo město a tím se setkávání s chlapcem stalo obtížnějším.

Postupem času matka souhlasila, aby otec s chlapcem společně trávili volný čas.

Informace o dítěti

Chlapec ve věku dvou let svěřen do péče matky.

Průběh asistovaných kontaktů

Na prvním asistovaném kontaktu byly s rodiči domluveny základní údaje o průběhu návštěv – předán provozní řád, telefonní kontakty atd. Chlapec se držel

matky. Otec přihlížel, jak si spolu hrají. Snažil se se synem navázat kontakt. Rodiče na sebe chvílemi mluvili. Dohadovali se o přístupu k chlapci. Následně se domluvilo, že příští kontakt se prodlouží na dvě hodiny. Při oblékání syna došlo k neshodě. Nedošlo však k ostré hádce a nebyl nutný zásah sociálního pracovníka.

Na druhém kontaktu se otec snažil chlapce zabavit a nabízel mu hračky. Matka hovořila se sociální pracovnící a na chlapce spíše jen dohlížela a dala tak větší prostor otci, aby si se synem hrál sám. Jen občas otce upozornila, že dává synovi nevhodné hračky atd... Matka se pracovníci následně svěřuje, že má strach, že otec se stýká se synem jen kvůli tomu, aby se k němu vrátila.

Na třetím kontaktu si chlapec ihned šel hrát s otcem – chvílemi se otáčel po matce. Otec si hrál s chlapcem v kuličkách, matka hovořila se sociální pracovnící.

Během čtvrtého kontaktu přišla matka a chtěla kontakt ukončit s tím, že ji otec uráží. Otec se obhajoval, že nemá vytahovat věci z minulosti, že se chce setkat s chlapcem a ne se hádat. Nakonec si otec hrál s chlapcem, matka ho občas napomenula co má a nemá dělat. Matka přišla s dotazem, jestli může jít chvíli do dolní herny podívat se na průběh kroužku, o který má zájem. S tím otec nesouhlasil, ale nakonec, po vzájemné domluvě, se matka s chlapcem na kroužek odešla podívat. Otec hovořil o tom, že by chtěl s chlapcem trávit více času. Asi za deset minut se matka s chlapcem vrátila.

Na pátém kontaktu se rodiče chvílemi dohadovali. Byla nutná přítomnost sociální pracovníce. Rodiče měli tendence se vzájemně urážet.

Na šestý asistovaný kontakt se všichni dostavili s menším zpožděním. Otec si s dítětem hezky hrál, matka měla opět tendence otce poučovat. Otec po celou dobu návštěvy vypadal unaveně a nervózně. Na konci se otec s matkou dohadovali o příští návštěvě. Matka se sociální pracovníci svěřuje, že se bojí nechat chlapce s otcem samotného, že je ještě malý, kdyby byl starší, nevadilo by jí to.

Na sedmý asistovaný kontakt dorazil pouze otec. Bylo mu sděleno, že chlapec je nemocný. Kontakt se proto neuskutečnil. Matka se snažila otce kontaktovat, ale byl nedostupný. Otec vypadal zklamaně.

Další návštěva se neuskuteční na půdě organizace C v souvislosti se změnou bydliště otce.

Případová studie č. 13

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Otec nemá v současné době zaměstnání, žije s přítelkyní, která dle výpovědi sociálního pracovníka nemá dobrou pověst, otec je ráznější člověk, především vůči rodině svého syna (nadávky, dle výpovědi babičky i fyzické ataky), na základě přímluv přítelkyně bojuje o setkávání se synem (má několik dospělých dětí z předešlých vztahů, se kterými není v kontaktu).

Babička je již v důchodu, bydlí s chlapcem a manželem v rodinném domě, při posledních schůzkách oznámila, že pokud nedopadne dobře rozsudek soudu, s manželem se o vnuka již nebudou moci starat.

Matka dítěte má ze stresu vyvolaného setkáváním s otcem psychické problémy a o dítě se nemůže postarat.

Informace o dítěti

Chlapci jsou dva roky, je veselý a otevřený, pozitivně přistupuje i k cizím dospělým a svoji náklonnost projevuje především dětem. Chlapec je svěřen babičce do dlouhodobé pěstounské péče.

Průběh asistovaného setkání

Na první setkání dorazila nejdříve babička v doprovodu dítěte a zetě. Zeť následně odešel. Po chvíli dorazil také otec v doprovodu partnerky, otec byl následně poučen, že na setkání má dorazit sám. Chlapec si od otce nechal nabízet hračky, občas se podíval, kde je babička a chodil za ní pro pití. Babička byla po dobu setkání nervózní. Sociální pracovnice se snažila odvést její pozornost a povídala si s ní o chlapci.

Na druhém asistovaném kontaktu proběhly konzultace pracovnice OSPOD nejprve s otcem pak i s babičkou. Chlapec si mezitím hrál s hračkami, nechal si od otce nabízet hračky. Chlapec velice pozitivně reaguje na ostatní děti v herně a chce si s nimi hrát, otec se ho snaží doprovázet a povzbuzovat ke hře.

Třetímu asistovanému kontaktu je opět přítomna i pracovnice OSPOD. Navrhuje, aby babička při setkání otce se synem nebyla. Babička trvá na přítomnosti –

doporučeno, aby si donesla např. něco na čtení... Otec si s chlapcem hraje na koberci. Chlapec se občas ohlédne po babičce, ale zůstává na koberci v blízkosti otce. Chvillemi chlapec přiběhne za babičkou – vezme si pití nebo si vedle ní jen tak posedí. Poté sám nebo za pomoci pracovnice přejde opět za otcem.

Na začátku čtvrtého asistovaného kontaktu si chlapec hrál s otcem na koberci. Po chvíli dorazila pracovnice OSPOD a odvedla babičku z místnosti. Chlapec zjistil její nepřítomnost, ale hrál si dále. Za nějakou dobu však začal plakat, otec se ho snažil ukonejšit. Pracovnice pomáhá s konejšením a volá pracovníci OSPOD, aby se již s babičkou vrátily. V babiččině přítomnosti se chlapec následně uklidnil.

Šest dalších asistovaných kontaktů probíhá v poklidu. Chlapec si hraje s otcem a nabízenými hračkami. Komunikuje s ostatními lidmi a dětmi v herně. Babička plete nebo si povídá s pracovníci, občas chlapce kontroluje. Chlapec jde občas za babičkou se napít nebo pomazlit.

Na jedenáctém kontaktu babička chlapce svléká, otec sedí na židli a čeká, až bude malý připraven ke hře. Otec vždy čeká a ukazuje chlapci hračky, které ho mohou zaujmout. Občas chlapec přinese hračku babičce nebo pracovníci. Otec vždy sedí a čeká, až k němu chlapec dojde zpět. Babička je trochu nervózní a má potřebu hodnotit otce – šeptem k pracovníci – pracovnice ji upozorňuje o nevhodnosti a snaží se zvolit jiné téma hovoru.

Na konci kontaktu je domluveno další setkání.

Případová studie č. 14

Forma asistence: kontakty

Informace o rodinném prostředí

Matka se závislostí, ochotná na sobě pracovat a obnovit vztah s dcerou.

Informace o dítěti

Dívka ve věku tří let. Svěřena tetě do dlouhodobé pěstounské péče.

Průběh asistovaných kontaktů

Asistovaný kontakt probíhal 1 rok. Matka musela docházet na kontrolní vyšetření, vždy před kontaktem musela donést testy, že je čistá a že je schopná se asistovaného kontaktu účastnit. Průběh asistovaných kontaktů byl dle slov asistující

pracovnice relativně uspokojivý. Matka pod vedením, péčí a kontrolou (která pro ni byla důležitá) byla schopna fungovat. Situaci ovlivnili prarodiče, kteří se chtěli podílet na výchově dívky. Bylo nutné je zapojit do rodinných konzultací, které byly stanoveny zvlášť. Emočně to bylo velmi náročné – aktéři se navzájem obviňovali. V době, kdy probíhaly asistované kontakty, matka otěhotněla. Asi týden po porodu si pro matku přijela kriminálka a dali ji do vazby. Dítě jí bylo odebráno. Po nějaké době byla z vazby propuštěna a dítě, které mezitím bylo svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu, jí bylo vráceno. O dítě se stará, starší dívka je však stále v pěstounské péči. Kontakt probíhá v současnosti tak, že matka si bere dceru 1 za 14 dní na víkend a bývají společně u prarodičů, takže i prarodiče ji vídají, nicméně konflikty probíhají nadále.

5.2.2 Komentář k případovým studiím

Na základě šetření, které bylo realizováno tvorbou kazuistik získaných z informací v jedné státní a v několika nestátních organizacích, které se zabývají pomocí a poskytováním podpory dětem a jejich rodinám v Olomouckém kraji a kraji Vysočina, vyplývá, že asistované kontakty/asistovaná předávání se v sociální práci využívají v nejrůznějších situacích při pomoci dítěti a jeho rodině. Mezi tyto situace dle kazuistik patří například:

Rodič projeví zájem stýkat se s dětmi, které byly svěřeny do péče druhému rodiči.

Rodiče mají dítě ve střídavé péči, každý z rodičů usiluje o svěřeni dítěte do své výlučné péče, vyvstává zde potřeba bezkonfliktního předání dítěte mezi rodiči.

Rodič je podezřelý ze spáchání trestného činu na jednom ze svých dětí, probíhá trestní řízení a soudní řízení o úpravě styku rodiče s dětmi. Dítě, které nebylo předmětem řízení, žádá o kontakt s rodičem.

Rodič trpí duševní poruchou, má zájem o styk s dítětem.

Rodič, který své dítě neviděl dlouhou dobu z důvodu výkonu trestu, má zájem o obnovení vztahu se svým dítětem.

Dítě je umístěno v pěstounské péči - prarodiče si podají návrh na svěřeni dítěte do vlastní péče.

Rodiče jsou rozvedeni a dítě odmítá kontakt s druhým rodičem.

Rodič se závislostí, který je ochotný na sobě pracovat a obnovit vztah s dítětem.

Dítě je rodiči umístěno do ZDVOPu, v době, kdy si rodiče začnou upravovat své poměry je již dítě svěřeno do pěstounské péče, rodiče se však chtějí se svým dítětem stýkat.

Dítě je svěřeno do péče prarodiče v důsledku toho, že se rodič o dítě nechce starat, po nějaké době rodič projeví o kontakt s dítětem zájem.

Rodiče dítě umístili do ZDVOPu, nechali ho pobývat ve veřejném domě, dítě bylo OSPODem umístěno do pěstounské péče, po nějaké době rodiče projeví zájem o kontakt s dítětem.

Jestliže sociální práce využije jako nástroj pro styk dítěte a rodiče či jiného příbuzného asistovaný kontakt či asistované předání, jsou v mnoha případech na vině problémy dospělých, které zabraňují, aby se dítě mohlo s dospělým setkat bez asistence. Mezi tyto problémy dle kazuistik patří: konflikty mezi rodiči (urážky, výčitky, obviňování, obtíže se na něčem shodnout...), rodič nechce přistoupit na podmínky

spolupráce, probíhá soudní řízení o úpravě styku jednoho z rodičů s dětmi, rodič trpí poruchou osobnosti, neléčí se a léčbu odmítá, návrat rodiče z výkonu trestu odnětí svobody, rodič zanedbával péči o dítě, odmítl se o dítě starat, vystavoval ho prostředí, které škodí vývoji dítěte, nyní žádá o styk s dítětem...

O kontakt nemusí žádat pouze biologický rodič, ale také další příbuzní jako jsou prarodiče či jiní příbuzní dítěte. O kontakt s rodičem může požádat i samo dítě, případně pěstoun. Asistovaný kontakt/předání může být také nařízen soudně.

Domnívám se, že výčet těchto situací dokládá, jak široce se asistované kontakty/předávání využívají. Také se domnívám, že demonstrují flexibilitu této disciplíny sociální práce. Tyto situace jsou samozřejmě v obecné rovině popsány také v literatuře, jak dokazuje teoretická část v kapitole Důvody pro asistovaný kontakt rodičů a dětí.

Z kazuistik jasně vyplývá potřeba důkladného posouzení každé situace rodiny, kdy má dojít k asistovanému kontaktu/předání, zda je styk rodiče či jiného příbuzného v zájmu dítěte a zda pro něho neznamená ohrožení některých jeho práv nebo zájmů. „*Je nezbytné individuálně a zodpovědně posoudit situaci každého dítěte a navrhnout řešení v jeho nejlepším zájmu. Existují případy, kdy za daných okolností není v nejlepším zájmu dítěte mít kontakt s rodiči.*“ (Pazlarová, 2016, s. 171)

Také je důležité věnovat náležitou pozornost přípravě asistovaných kontaktů, aby se předcházelo jakémukoli ohrožení dítěte. „*Předpokladem úspěšného kontaktu je jeho dobré naplánování a pečlivá příprava.*“ (Pazlarová, 2016, s. 174)

Každý asistovaný kontakt má odlišný vývoj. Některé případy se vyvinou v pozdější bezproblémové setkávání dětí a rodičů, aniž by bylo zapotřebí asistence sociálního pracovníka. V některých situacích k plánovaným asistovaným kontaktům či předáním nakonec ani nedojde, například z důvodu, že rodič nechce přistoupit na dohodnuté podmínky. Někdy je služba asistovaných kontaktů ukončena z toho důvodu, že rodič nechce již dál spolupracovat či má pocit, že nějakým způsobem selhal. Jsou případy, kdy se asistované předání nakonec promění v asistovaný kontakt. Důvodem pro ukončení asistovaných kontaktů může být také změna bydliště rodiče. Pokud se rodič opět přistěhuje zpět, může žádat o kontakt znovu.

Na konkrétních kazuistikách můžeme sledovat, jak je využití asistovaných kontaktů/předání variabilní. Jako příčinu této variability vnímám specifickou a individualitu každého případu, každé rodinné situace.

5.2.3 Rozhovory

Po ukončení polostrukturovaných rozhovorů došlo k doslovnému přepisu a následně k vyhodnocení každé otázky zvlášť. Vyhodnocování otázek jsem prokládala doslovnými výpověďmi respondentů. V rámci odpovědí polostrukturovaných rozhovorů byly vytvořeny určité oblasti, které se týkají zkoumaného tématu. Jedná se o tyto oblasti:

1. Subjektivní pohled sociálních pracovníků na asistované kontakty
2. Subjektivní pohled sociálních pracovníků na svoji roli v rámci asistovaných kontaktů
3. Vnímání role sociálních pracovníků klienty v rámci asistovaných kontaktů z pohledu respondentů
4. Cíl asistovaných kontaktů/asistovaných předávání
5. Psychické prožívání asistovaných kontaktů klienty dle názoru respondentů
6. Proces asistovaného kontaktu
7. Požadované kompetence sociálního pracovníka pro výkon asistence
8. Povinnosti sociálního pracovníka v rámci asistovaných kontaktů
9. Vlastní zjištění respondentů v rámci asistovaných kontaktů
10. Metody a techniky využívané při asistovaných kontaktech/předáních
11. Pověření organizace ke službě asistovaných kontaktů/předání

5.2.3.1 Subjektivní pohled sociálních pracovníků na asistované kontakty

Vyhodnocení odpovědi č. 1: Jaký je Váš osobní názor na asistované kontakty?

Respondenti se shodují, že se jedná o důležité a významné odvětví sociální práce. Vnímají asistované kontakty jako potřebné, přínosné a užitečné. Někteří respondenti se domnívají, že by se k asistovaným kontaktům mělo přistupovat častěji a že do budoucna budou potřeba čím dál více. Asistované kontakty však také hodnotí jako náročnou disciplínu. Náročnost vidí například v tom, že se zde prostupuje několik systémů, které je nutno vnímat jako celek. Pracovník má za úkol sladit očekávání několika stran v zájmu dítěte. Strany si s sebou nesou svoji historii, traumata a zážitky, do kterých pracovník nemusí vždy jasně vidět a měl by citlivě přistupovat k informacím, které mu jsou sděleny. Při asistovaném kontaktu velmi záleží, jak kontakt probíhá, zda je atmosféra klidná či napjatá, jak jsou rodiče či pěstouni schopni spolu navzájem komunikovat, jaká je zakázka. Tyto okolnosti velkou měrou přispívají k tomu, zda jsou kontakty vnímány pracovníky jako náročné či nikoli.

Někteří respondenti se vyjadřovali, že asistované kontakty jsou pro ně zajímavé v tom, že mohou pozorovat, jak se vyvíjejí vztahy klientů, jak se situace mění a vyvíjí, jak se osvědčují doporučení a že zde mohou vidět výsledky rychleji než například v situaci, kdy pracují s nějakým ohroženým dítětem, kde několik let žádné změny nenastávají. Dále je pro ně zajímavé a přínosné, že se něco nového naučí a mohou se posunout třeba i profesně, že poznají i některé další možnosti, jak mohou klienti reagovat, s čím mohou přicházet. Asistované kontakty se některým respondentům líbí například z toho důvodu, že se jedná o činnou a aktivní práci s klientem. Respondent 1 z organizace B vnímá asistovaný kontakt jako výzvu, kdy pracovník nikdy dopředu neví, jak kontakt dopadne, zda nedojde k nějakému konfliktu, který bude potřeba řešit, jak to společně s klienty zvládnou. *„Takže asistované kontakty je výzva, je to velice zajímavá práce, nevyzpytatelná, ale já to dělám hrozně ráda, protože jednak vidím nějaký výsledek často, minimálně v tom, i když se to vůbec nikam neposune, tak minimálně v tom, že to dítě je spokojený, že toho rodiče vidí, případně ten rodič je rád, že nějak s tím dítětem se může potkávat, takže to je fajn.“*

Na druhou stranu také někteří vnímají, že je to pro ně náročné, zejména pokud k nim rodiče či pěstouni nemají důvěru a obviňují je, když po nich vyjíždějí nebo chtějí něco, co jim pracovník nemůže zajistit. Pokud trvají kontakty delší dobu (př. 3 hodiny), vnímají pracovníci, že jsou po kontaktu unavení, protože musí celou dobu udržet pozornost a vnímat situaci, aby mohli v případě nutnosti včas zasáhnout.

Pohledy respondentů a naladění na asistované kontakty jsou velmi individuální, záleží na tom, jaké konkrétní zkušenosti (s jakými případy se setkali) a kolik těchto zkušeností pracovník s asistovanými kontakty má. Dále záleží na tom, v jaké organizaci pracovník působí, zda jeho role je více doprovázející či kontrolní, záleží také na tom, jestli klienti, se kterými spolupracuje, jsou klienty dobrovolnými či nedobrovolnými, tedy zda o službu požádali či jim byla uložena rozhodnutím soudu.

Respondent 2 z organizace B hodnotí asistované kontakty takto: *„Já si myslím, že jsou dobré, že se neděje to, že je dítě vysláno za rodičem prostě nebo že rodič si nepřijde kdykoli, kdy by to třeba pro to dítě nebylo vhodné, když ho třeba nevidělo několik let, že vlastně to je nějak ošetřeno pro to dítě v rámci té doprovázející organizace...“*

5.2.3.2 Subjektivní pohled sociálních pracovníků na svoji roli v rámci asistovaných kontaktů

Vyhodnocení odpovědi č. 2 : Jak vnímáte svoji roli v rámci asistovaných kontaktů?

Sociální pracovníci ve své roli v rámci asistovaných kontaktů učí rodiče či pěstouny vzájemné komunikaci a komunikaci s dítětem, učí je, jak přistupovat k dítěti, jak s ním navázat vztah, jak zvládat rodičovské kompetence, učí je korektnímu jednání před dítětem. Vystupují v roli pozorovatele, prostředníka, poradce, podporovatele, zprostředkovatele, realizátora asistovaného kontaktu, důvěrníka či průvodce. Dále také dbají na to, aby se dodržovaly hranice, kontrolují, dohlížíjí na situaci, připravují jednotlivé strany na asistovaný kontakt, motivují, naslouchají, zajišťují bezpečí, stírají třecí plochy, vysvětlují a doporučují. Usilují o zachování neutrálnosti, nestrannosti, o poskytnutí přijetí, zklidnění. Při samotných asistovaných kontaktech se snaží, pokud vše dobře funguje, sami sebe upozadit. Respondent 1 z organizace B to komentuje takto: „...jinak je důležitý se upozadit spíš, moc jim to neorganizovat, vidět, jak oni si s tím poradí, protože v momentě, jestli se někdy chtějí setkávat sami, tak jim tam nikdo další nebude říkat, co mají dělat...“.

Respondent 1 z organizace D svoji roli popisuje takto: „No, ta je různorodá, ta je různorodá a myslím si, že i v tom se to musí nějak reflektovat, protože jinou roli můžu mít k mamince, trošku jinou vůči tátovi, vůči dítěti, záleží s čím tam kdo přichází, co v dané chvíli potřebuje...“. Tato reflexe role však může dělat pracovníkům i problémy, jak to komentuje respondent z OSPOD: „...já si nejsem úplně jistá v tom, jaká je moje role, co u toho kontaktu můžu a co nemůžu, do jaké míry do toho můžu zasáhnout a do jaké ne...“.

Opět při vnímání role záleží na tom, kolik má sociální pracovník zkušeností s asistovanými kontakty, u jakých konkrétních případů asistoval. Domnívám se, že záleží i na věku pracovníků. Respondent 2 z organizace B s 1, 5 letou praxí v sociální práci se zkušeností 2 asistovaných kontaktů svoji roli okomentoval: „Trochu někdy si taky připadám, jak to děcko, jakože vlaješ podobně mezi těma dospělýma, že musíš za tím i za tím a teďka fakt jako nikomu nenadržovat vůbec nijak a oni se taky snaží s tebou tak co můžou a co nemůžou, co dovolíš a co už ne.“.

Dále opět velmi záleží na tom, jaká je zakázka, jaká je situace, pod jakou organizací pracují, zda je jejich úkolem spíš kontrola nebo doprovázení. Jak vyplývá z rozhovorů, při asistovaných kontaktech se pomoc a kontrola mísí, jak potvrzuje respondent 2 z organizace D: „...*když bych měla mluvit takovou dikcí sociální práce, tak bych řekla, že se tam kloubí obojí, i ta pomoc i ta kontrola...*“. Každý z pracovníků, byť pracují ve stejné organizaci i ve stejné službě, může však vnímat svoji roli trochu odlišně, zda ji víc chápe jako roli kontrolní nebo více jako roli důvěrníka či průvodce, jak potvrzují výpovědi respondentů z organizace B. Respondent 1 z organizace B vypovídá: „...*že se snažím stavět do takové té role toho průvodce, takového toho důvěrníka, že cokoli bude, nebojte se obrátit a přijďte...*“, respondentka 2 z organizace B říká: „...*v rámci toho musíš být jako ten OSPOD, fakt kontroluješ ty věci a jseš taková ta přísná, co to jako hlídá tu situaci...*“.

5.2.3.3 Vnímání role sociálních pracovníků klienty v rámci asistovaných kontaktů z pohledu respondentů

Vyhodnocení odpovědi č. 3 : Jak podle Vašeho názoru vnímají Vaši roli v rámci asistovaných kontaktů klienti?

Klienti vnímají sociální pracovníky v rámci asistovaných kontaktů dle názoru respondentů jako důvěrníky a průvodce, jako ty, na něž se mohou v případě potřeby obrátit a kdo jim pomůže a porozumí, jsou pro ně jistotou, že na své problémy nejsou sami, vnímají je jako někoho, kdo jim i jejich dětem zajistí bezpečí. Respondent z organizace C říká: „...*většinou třeba ta matka, která má to dítě u sebe, tak ta to bere jako plus, většinou, že třeba by nechtěla to dítě nechat s tím tatínkem o samotě, tak to berou jako takové plus, že jakoby vijou, že to dítě bude v pořádku, že třeba kdyby bylo někde s tatínkem samo, tak by měly obavy...*“. Respondent 1 z organizace B se vyjadřuje takto: „...*a říkám v momentě, kdy rodič reaguje velice nepřiměřeně, s tím to dítě mělo by i strach zůstat s ním samo a je ochotný akceptovat to, že se bude asistovat kontakt a bude tam někdo další a v tom případě je ochotný se s tím rodičem sejít, tak je to třeba jediná forma, jak se mohou potkávat...*“.

Respondent 1 z organizace D se k vnímání klientů vyjadřuje takto: „...*takže jsou tam očekávání víc na tu roli jako toho podporovatele nebo toho terapeuta, odborníka, který jim pomůže, který jim porozumí, který je zachrání, kterej ukáže tomu hajzlovi druhému, jo i tohle se tam objevuje.*“.

Ne vždy je vnímání role sociálních pracovníků v rámci asistovaných kontaktů klienty dle respondentů pozitivní. Někdy může být vnímán jako vetřelec, jako někdo, kdo je tam navíc, jako spojenec proti nepříteli nebo dokonce jako nositel viny. Takto situaci popisuje respondent 1 z OSPOD: „...nicméně zas na druhou stranu já s tou rodinou pracuji taky v roli nejenom sociálního pracovníka, ale i opatrovníka jejich dětí v rámci soudních řízení a sporů. A když mám asistovat u kontaktu, kde vím zcela jistě, že minimálně jeden z těch rodičů mě nenávidí a že mě viní za všechno, co se mu stalo, a že prostě jsem v jeho očích nositelem viny za to, že on se nemůže se svým synem vidat, tak jak by chtěl, tak si myslím, že to tu situaci celou jenom zhoršuje...“, dále pokračuje: „...jo a to je prostě jakoby dvojitá role, která podle mě je strašně těžká, jako ustát to, ty rodiče sami to nerozdělují, jestli jsem sociální pracovník nebo opatrovník, jim je to jedno, jo, takže cokoliv já řeknu u soudu, tak samozřejmě se promítne do těch asistencí, u kterých zase jsem jenom já. Takže je to prostě těžký...“.

Vnímání role sociálních pracovníků v rámci asistovaných kontaktů je opět velmi individuální. Velice záleží na tom, v jaké organizaci sociální pracovník pracuje, zda je jeho úkolem spíše kontrola nebo doprovázení, záleží i na konkrétním případě, konkrétní rodině, na osobnostech klientů. Závisí i na tom, zda tato konkrétní role není ovlivňována další jinou rolí, kterou pracovník vůči rodině zastává.

5.2.3.4 Cíl asistovaných kontaktů/asistovaných předávání

Vyhodnocení odpovědí č. 1 a č. 5: Jaký je Váš osobní názor na asistované kontakty?, Popište mi, prosím, proces asistovaného kontaktu ve vaší organizaci.

V rozvodových situacích vede asistovaný kontakt či asistované předávání k tomu, aby dítě mělo zachovaný kontakt s oběma rodiči. Respondent 1 z OSPOD komentuje: „...aby to dítě se vidělo s rodičem, mělo nějaký kontakt, vědělo o tom, že rodič existuje, mohlo si s ním předat nějaké zážitky, nějaké prostě informace.“

Respondent 1 z OSPOD vnímá asistované kontakty/předání jako jeden z nástrojů, který může pomoci svést rodiče dohromady alespoň jako rodiče, aby si díky tomu uvědomili, že jsou stále rodiči, i když již nejsou partnery.

U dítěte v pěstounské péči může být cílem asistovaných kontaktů, aby dítě bylo svěřeno do péče biologických rodičů (příp. jiných příbuzných) nebo aby mu byl umožněn kontakt s biologickými rodiči v maximálním rozsahu nebo aby své biologické rodiče poznalo, mohlo si dotvořit identitu a případně si s nimi mohlo vytvořit vztah

a setkávat se s nimi. Respondenti přikládají důležitost poznání vlastní historie pro rozvoj dítěte a pro vytvoření vlastní identity. Respondent 1 z organizace B potvrzuje: „...to je prostě přirozená věc každého člověka, mít tu svou minulost, mít ty svoje kořeny a nedá se odstartovat život třema rokama“.

Cílem je, aby předávání či setkávání mohlo posléze probíhat bez asistence, jak říká respondent 2 z OSPOD: „...má to svůj význam, proč se to dělá, je to prostě o tom, aby ta rodina pak mohla fungovat i bez toho asistenta, oni potřebují pomoci tady v tom, aby mohli fungovat samostatně...“.

Často je důležité naučit klienty komunikovat, důležitost komunikace potvrzuje respondent z organizace A: „...všechno je to o komunikaci, byli natolik schopni dobře komunikovat, že už potom dokázali dělat dál ty kontakty bez problému...“.

Cílem také může být zmocnit rodiče v jeho roli, aby se svoji roli naučil a aby ji zvládal samostatně, aby se naučil interakci s dítětem. Podstatné je také naučit rodiče či pěstouny nahlédnout situaci očima dítěte, aby si uvědomili, jak se dítě může v této situaci cítit, jak ji může prožívat. Také by měli pochopit, že i druhý rodič má právo vychovávat své dítě.

Dalším cílem podle respondenta z organizace C může být: „...když je ta situace opačná a vypadá to, že ten rodič to dělá tomu druhému naschvál, a že o to dítě zájem nemá, jenom prostě z nějakého důvodu natahuje ten konečný verdikt a vidíte, že právě i když má možnost, tak se o to dítě nepostará, tak pak si říkám, že je super, že to vidí i někdo jiný a že právě pak podle toho ten soud rozhodne...“.

Cíl asistovaného kontaktu je velmi individuální, záleží na situaci, na možnostech, schopnostech rodičů, na samotném dítěti, záleží na konkrétní rodině, co řeší za problémy, jaké jsou okolnosti, jaké jsou podmínky pro kontakt, jak je formulovaná zakázka, čeho chtějí aktéři dosáhnout. Jak potvrzuje respondent 1 z organizace B: „...kdy ta rodina může konečně samostatně fungovat, to je individuální, někdy zůstaneme jenom u toho asistovaného kontaktu, někdy to nejde posunout nikam dál, z různých důvodů, že se prostě asistuje pořád, jo že to prostě není možný nebo se asistuje to předávání, to dítě jenom dvě hodiny tráví s rodičem a nikdy tam není výhled na víkend z nějakých důvodů, třeba i ten rodič nemá kde pořádně bydlet, jo takže pro něho jsou ty dvě hodiny dostačující, že jde s tím dítětem do města, do koutku nějakýho nebo tak, nemá prostory, aby ho vzal na víkend, je to fakt individuální, strašně.“

5.2.3.5 Psychické prožívání asistovaných kontaktů klienty dle názoru respondentů

Vyhodnocení odpovědi č. 4 : Popište mi, prosím, psychické dopady asistovaného kontaktu/asistovaných předávání na dítě, biologickou rodinu, pěstouny, u kterých jste asistoval. (otázka pro sociální pracovníky v náhradní rodinné péči)

Popište mi, prosím, psychické dopady asistovaných kontaktů/asistovaných předávání na dítě a rodiče, u kterých jste asistoval. (otázka pro sociální pracovníky s rodinami v rozvodu)

Respondenti, kteří se vyjadřovali zejména k asistencím u rodin v rozvodu, popisovali psychické dopady různorodě.

Respondent 1 z OSPOD se nesetkal s tím, že by děti rozvádějících se rodičů vnímaly asistované kontakty bezproblémově. Má však vyzorováno, že čím je dítě menší, tím vnímá asistované kontakty lépe a čím je starší, tím je pro něj prožívání asistovaných kontaktů obtížnější. Setkal se s případem, kdy byl asistovaný kontakt vnímán aktéry jako potupa, dítě v tomto případě mělo 12 let.

O asistovaných předáních se potom vyjadřuje takto: *„Pokud budu mluvit o tom předání, je to pro ty děti lepší, je to kratší, šetrnější, protože to probíhá poměrně rychle, protože poměrně rychle ten cizí prvek, v podobě toho člověka, kterým jsem já nebo nějaký jiný pracovník nějaké jiné organizace, rychle zmizí. Jo, takže to je pro ty děti takové snesitelnější.“*

Pro respondenta 2 z OSPOD nikdy nevyplývalo, že by asistence měly mít nějaký negativní dopad na dítě. Vnímá ale například, že pokud kontakt probíhal na půdě organizace, bylo dítě uvolněné, chovalo se přirozeně, ale jakmile vyšli ven, začalo se zdráhat a bylo nesmělé. Respondent se však nedozvěděl, zda to způsobila jeho přítomnost či jiná příčina.

Respondent z organizace C popisuje: *„...a přijde mi, že ty děti to většinou zvládají celkem v pořádku, protože cítí, jestli ti rodiče jsou v pořádku nebo nejsou...“*, dále pokračuje: *„...takže oni tam mají vlastně zábavu, jo, možná pro ně je to takové příjemné jo jakoby dne...“*. Respondent vnímá, že u rodičů mohou být asistované kontakty náročné z toho důvodu, že se tam mají setkat s bývalým partnerem, s kterým nemají úplně nejlepší vztahy. Rodiče, kteří mají dítě v péči, se mohou obávat, že dítě soud svěří do péče druhému rodiči nebo že jim druhý rodič bude na dítě například sahat apod. Asistované kontakty však také mohou pomoci pro zklidnění situace, když rodič

vidí, že druhý rodič je schopen se o dítě postarat a když vidí, že se k němu dobře chová. Asistované kontakty mohou rodičům narušovat pracovní plány, což může také vést k negativnímu prožívání kontaktů.

Respondent 2 z organizace D říká, že je to náročné pro všechny strany, ale nejvíc pro dítě, že dítě je v naprosté nejistotě, že nerozumí tomu, co se děje, že je na něho vyvíjen obrovský tlak. Toto může u dětí vést k tomuto: „...*to se třeba pak stává, že se to dítě vyhraní vůči jednomu z těch rodičů, protože ten tlak je na ně tak obrovské, že oni nejsou schopni ho unést a proto se stává, že se přikloní na stranu jednoho rodiče a toho druhého začne odmítat, protože to je vlastně snazší pro ty děti, se jednostranně vyjádřit, protože tím sníží polovinu toho tlaku vlastně...*“. Pro rodiče je to pak náročné z toho důvodu, jak dokáží pracovat sami se sebou. Na druhou stranu je pozitivní to, že si dítě může zažít, že to rodiče zvládnou. Dle respondenta z organizace A si také může dítě zažít toto: „...*takže ona si vlastně zažila, jaké to je, když se ti rodiče u toho nehádají a nekřičí na sebe a neplivou po sobě síru.*“

Respondenti vyjadřující se zejména k asistovaným kontaktům v rámci pěstounské péče popisují psychické prožívání aktérů následovně.

Respondent 1 z organizace B líčí, že po prvním kontaktu se dítě často, zejména v nepříbuzenské pěstounské péči, ještě více přimkne k pěstounovi a ubezpečuje se, že u něho může zůstat. Zde jsou pěstouni vedeni k tomu, aby dítě ubezpečili: „...*že se nic nemění, že se s mámou, tátou budou setkávat tady v prostorách zatím, že o všech důležitých krocích, což je hrozně důležitý tomu dítěti říct, že bude informovaný, že v momentě, kdy by se něco mělo měnit, tak to dítě nemusí mít strach, že by se den ze dne něco změnilo, ale dopředu se mu to bude říkat, co nastane, co bude a tak a pokud nikdo o ničem nic neříká, o ničem se nemluví, tak všechno zůstává při starém a ti rodiče a ti pěstouni by ho měli ubezpečovat o tom, že opravdu ho mají rádi, že tam má to svoje místo, že ho nikdo nechce nikam vracet teďka, to bývá velice častej pocit v těch prvních kontaktech, že teď se něco změní, teď jsem se potkal s mámou, s tátou, proběhlo to docela dobře, aha, takže mě budou chtít vrátit zpátky, ale já nechci.*“

Pěstouni mohou zažívat pocity, že je dítě chce někým nahradit, že je chce vyměnit, bojí se, že o dítě přijdou. Jedná se často o tzv. malou adopci, kdy si pěstouni v podstatě dítě přivlastnili.

Rodiče mohou zažívat pochybnosti, rozpačitost, pocity, že selhali, že to nezvládli: „*Psychický dopady nebo psychický prožívání těch rodičů může být různý podle toho, jak oni vnímají, že se ten kontakt podařil nebo nepodařil, asi jednoznačně*

odpověď na to není.“ Pokud však se kontakt podaří, tak podle respondenta by psychické pocity měly být veskrze pozitivní pro všechny aktéry.

Respondent 2 z organizace B říká, že se mohou objevit pocity spokojenosti, že někdo na situaci dohlédne, že na to nejsou sami, ale také se na druhou stranu mohou objevit pocity křivdy. Respondenti se zmiňují o psychosomatických problémech dětí, kterými mohou trpět před kontaktem nebo i po něm. Respondent 2 z organizace B uvádí možné příčiny těchto stavů u dětí. *„Je to většinou u těch kontaktů, kdy ty rodiče neviděly nějakou dobu anebo u těch kontaktů, kdy ty děcka vnímají, že ti dospělí se nesnesou.“*, dále vidí příčinu v tomto: *„A předtím prostě, že ta malá zvracela, to si myslím, že podporují i ti dospělí, že ten pěstoun řekne a jdeme na ten kontakt dneska nebo a babička to je ta zlá...“*. U dětí podle respondenta záleží také vnímání situace na tom, jaký má dítě vztah k sociálnímu pracovníkovi.

Respondent 1 z organizace D se zmiňuje o tom, že pro aktéry jsou asistované kontakty často nutným zlem, ale někdy i úlevou, že se někdo o situaci postará. *„Oni to často vnímají jako zlo, který teda podstoupí a ty dobrý věci začnou vidět až za pár let, až my u toho neasistujeme... někdy je to pro ně ta úleva, že se někdo o to jakoby postará a pomůže jim v tom a nemusí být na to jakoby sami a celá situace se jakoby zklidní a oni vnímají to zklidnění...“*.

Vnímání asistovaného kontaktu aktéry je opět velmi individuální. Záleží na osobnostech dětí (hyperaktivní dítě, úzkostné dítě apod.), rodičů i pěstounů. Závisí na tom, jak aktéři vycházejí mezi sebou, jaký mají vztah, zda o asistovaný kontakt sami požádali nebo zda jim byl uložen soudně. Objevuje se také ambivalentní vnímání kontaktů aktéry.

5.2.3.6 Proces asistovaného kontaktu

Vyhodnocení odpovědi č. 5 : Popište mi, prosím, proces asistovaného kontaktu ve vaší organizaci.

Na začátek je důležité zmínit, že proces asistovaného kontaktu/předání je u každé rodiny jiný a individuální a také každá organizace má trochu jiný systém, který si vytvoří a následně při asistovaném kontaktu aplikuje, jak říká respondent 1 z organizace B: *„...člověk si vybere takový ty věci, které fungují, pak si vybere ten svůj systém, když se osvědčí, tak se využívá.“*, i když samozřejmě základní prvky procesu jsou u organizací totožné.

Následuje stručný popis průběhu asistovaných kontaktů u jednotlivých organizací.

Souhrn rozdílů v procesu asistovaných kontaktů u zkoumaných organizací bude uveden v kapitole Komentář k realizovanému výzkumu a shrnutí výsledků.

5.2.3.6.1 Stručný popis průběhu asistovaných kontaktů u jednotlivých organizací dle vyjádření respondentů

Respondent 1 z OSPOD

Respondent 1 z OSPOD pracuje s rodinami v rozvodu. Prvními signály k asistovanému kontaktu jsou spory, slovní útoky, napadání mezi rodiči, zprávy, že policie musela zasahovat. Jsou to situace, kdy organizace vidí, že je třeba zasáhnout, když vidí, že jsou konfliktem zasaženy děti, nebo že jeden z rodičů neumožňuje tomu druhému kontakt s dítětem.

Sociální pracovník se nejprve snaží s rodiči uzavřít mimosoudní dohodu (podmínky a pravidla kontaktu). Pokud tato snaha selže, přistoupí se k asistovanému předání.

Sociální pracovník zprostředkuje za pomoci nějaké jiné organizace asistované předání. Úkolem sociálního pracovníka je zejména namotivovat rodiče, aby do organizace šli a dohodli se na podmínkách a pravidlech asistovaného předání.

Následně probíhají asistovaná předání, kde může asistovat buď pracovník organizace, která poskytuje službu asistovaného předání, nebo také pracovník z organizace A. Sociální pracovník u předání *„dohlíží na to, aby se u toho předání nedělo nic, co by narušilo nebo prohloubilo ten konflikt mezi těmi rodiči“*.

Respondent z neziskové organizace A

Do neziskové organizace A se rodiče většinou dostávají na základě toho, že jim jsou asistované kontakty, asistovaná předání určena nebo doporučena soudem. O organizaci se mohou dozvědět například od pracovnice na OSPOD.

Rodiče sami organizaci kontaktují a sociální pracovník si pozve rodiče na konzultaci – každého zvlášť. Mapuje si pak situaci tak, že se zeptá, jak kontakty probíhaly doposud, čeho se obávají, jak by si kontakty představovali, jak na situaci z jejich pohledu reaguje dítě apod.

Následně si pozvou i dítě, kterého se dotazují, jak by si kontakt představovalo, jestli je něco, čeho se obává (dle věku dítěte, třeba i hravou formou).

Potom se sepíše dohoda o asistovaném kontaktu.

Kontakt probíhá v neutrálním prostředí – nejdřív přijde první rodič s dítětem a nějakou dobu si spolu hrají, pak přichází druhý rodič. Pak záleží na tom, jestli je dítě schopno s druhým rodičem být samo. Podle toho, pak pečující rodič buď odchází, nebo zůstává v místnosti, neměl by však zasahovat do kontaktu.

Po čtvrtém kontaktu zařazují takzvané poradenství, ve kterém rodiči radí, jak pracovat s dítětem.

Počet kontaktů je individuální, záleží na zhodnocení situace, na tom, jak mezi rodiči funguje komunikace.

Organizace nabízí i asistovaná předání.

Respondent 2 z neziskové organizace B

Žádost o asistovaný kontakt

O asistenci při kontaktu může požádat pěstoun, rodič i dítě. Jestliže o kontakt požádá rodič, ptá se sociální pracovnice dítěte, zda se chce s rodičem setkat. Následně zjišťuje i názor pěstouna, co si o tom myslí, zda se domnívá, že kontakt je pro dítě v tomto okamžiku vhodný apod.

Pokud požádá dítě, bývá to obtížnější. Pracovník v tomto případě osloví OSPOD, který má možnost rodiče kontaktovat a oslovit. Rodiče však mohou být ve vězení nebo nemusí mít zájem se s dítětem setkat. V případě, že ve věznici není dětský koutek, je nutné situaci zvážit, aby dítě kontaktem nebylo poškozeno. Jestliže rodič o dítě nemá zájem, je nutné to dítěti vysvětlit přiměřeně jeho věku.

Příprava rodiče na kontakt

Sociální pracovnice si nejprve pozve na konzultaci rodiče, kterému vysvětlí pravidla asistovaného kontaktu, sdělí mu, co se během kontaktu smí a co se nesmí, dojednájí se pravidla, domluví se na tom, o čem se bude bavit, jaká témata jsou vhodná a jaká nikoli, součástí pravidel je i STOP kontaktu, který slouží k ukončení asistovaného kontaktu, pokud dojde k porušení pravidel. Kontakt může tedy ukončit organizace, ale může být ukončen také na žádost dítěte, rodiče i pěstouna. S tímto je rodič seznámen.

Rodiči je také oznámeno, zda se kontaktu zúčastní pěstoun či nikoli, toto musí akceptovat.

V případě, že měl rodič nějaké problémy, například byl drogově závislý, potom dochází do organizace delší dobu (např. 0, 5 roku). Dochází-li pravidelně, je to pro pracovníky signál, že je rodič spolehlivý a že se může začít s asistovanými kontakty. Je-li nespolehlivý, nedochází-li pravidelně, upouští se od záměru, aby se rodič setkal s dítětem. Pro dítě by to bylo v tomto případě ohrožující a kontraproduktivní. S rodiči je probírána během těchto konzultací i jejich minulost, je jim nastavováno zrcadlo, jak situaci mohli vnímat pěstouni a jak ji mohlo vnímat dítě, pracovníci se ale snaží pochopit i motivace a situaci rodiče. Na poslední schůzce před asistovaným kontaktem proběhne konzultace, jak je popsána v prvním odstavci.

Příprava dítěte a pěstouna na kontakt

Sociální pracovníce si pozve na konzultaci také dítě, kterého se ptá, zda má stále zájem se s rodičem setkat. Ptá se ho, zda chce, aby se pěstoun setkání zúčastnil.

Následně přichází na konzultaci také pěstoun, kterému je sděleno, jak bude asistovaný kontakt probíhat.

První asistovaný kontakt

Pěstoun přivede dítě, a buď zůstává s ním, nebo odchází, případně čeká někde bokem. Přichází rodič a setkává se s dítětem. Sociální pracovník se snaží moc nezasahovat, ale v případě potřeby pomáhá navázat konverzaci, nabízí témata apod. Dítěti i rodiči mohou být předem poskytnuty návrhy témat, pokud si sami neví rady. První kontakt se drží na rovině neutrálních témat, jako je škola, kamarádi apod., neměly by se otevírat věci z minulosti, nemělo by ze strany rodiče proběhnout žádné sebeobviňování či omluvy. Kontakt je ohraničen maximem 2 hodin, ale může být i kratší.

Další kontakty

Další kontakty se domlouvají dle aktuální situace v rodině a dle potřeb dítěte. Intervaly mezi kontakty jsou individuální, mohou být například jednou za 14 dní nebo jednou za měsíc a postupně mohou být častější. Témata rozhovorů již mohou jít do hloubky. Rodič by měl nějakým způsobem sdělit dítěti, proč se o něj nemohl stát, rodiči v tomto může být opět nápomocen sociální pracovník. Sociální pracovník si také

všímá toho, jak se dítě po kontaktu s rodiči loučí. Asistované kontakty nemusí vždy probíhat jen na pracovišti, ale například v dětských koutcích, na hřišti, v parku...

Mapování situace po kontaktu

Sociální pracovník po každém kontaktu mapuje situaci u pěstouna, volá mu a ptá se ho, jak dítě reagovalo, co dělalo, co říkalo. Pokud je potřeba, sociální pracovník s pěstounem a s dítětem probere věci, které je třeba ošetřit (pokud klient vyjádří potřebu, lze ošetřit i přímo po kontaktu). Přímou po kontaktu takto může ošetřit i rodiče.

Další aktéři

Ve chvíli, kdy se intenzita kontaktů zkracuje (př. probíhají co 14 dní) přibírá se do kontaktu i širší rodina. Pokud tyto kontakty probíhají bez problému, ptá se sociální pracovník dítěte, jak se cítí s matkou, s jejím partnerem, jak by si to představovalo dál apod. Pokud dítě vyjádří touhu, že chce jít např. s matkou samo na procházku, tak se sociální pracovnice domlouvá s pěstounem, že by se kontakty mohly posunout dál.

Asistovaná předání

Následně po nezbytně nutnou dobu probíhají asistovaná předání.

Předání bez asistence, ale stále se vstupem organizace

Pokud probíhají asistovaná předání bezproblémově, tak se pak ani už neasistuje u předání, ale jsou stále pevně stanoveny termíny kontaktů a aktéři poskytují sociálnímu pracovníkovi zpětnou vazbu.

Předání bez asistence, bez vstupu organizace

V posledním kroku se již domlouvají aktéři sami, domlouvají se například i víkendy s přespaním.

Řešení problematických situací

Jestliže nastane nějaký problém, vrací se o krok zpět a začíná se opět asistovat předání a převzetí.

Respondent z neziskové organizace C

Organizaci ohledně asistovaných kontaktů osloví OSPOD, který zjistí možnosti organizace, jaké časové rozmezí asistovaných kontaktů může nabídnout apod.

Organizace od OSPOD zjistí, zda asistovaný kontakt může probíhat v době, kdy mají běžně otevřeno pro rodiny nebo zda rodina požaduje opravdu uzavřený prostor. Následně zjistí, zda se kontaktu budou účastnit oba rodiče, nebo zda si jen dítě předají a pečující rodič odejde.

Následně proběhne první setkání, kde dojde k seznámení. Setkání se zúčastní pracovnice OSPOD, pracovnice organizace C či ředitelka organizace C. Rodiče podepíší provozní řád, domluví se na společných pravidlech, také se domlouvá, zda na dalších kontaktech se budou rodiče domlouvat s pracovníci OSPOD nebo s pracovníci organizace C, která následně bude o dění pracovníci informovat. Přípravu rodičů a dítěte na kontakt zajišťuje OSPOD.

Asistované kontakty se pak pravidelně uskutečňují dohodnutým způsobem. Soud nebo mimosoudní dohoda určují, jak dlouhé jednotlivé asistované kontakty budou. Podle toho, jak kontakty probíhají, se domlouvá, jak dlouho se bude u kontaktů asistovat (většinou několik měsíců).

Sociální pracovnice dohlíží na to, zda rodič je schopen pečovat o dítě, radí a pomáhá s péčí, uschopňuje ho k péči. Píše OSPODu vyjádření o kontaktech. Ukončení kontaktů je pak na zvážení OSPODu, soudu.

Při kontaktech opět záleží na tom, zda je dítě schopno zůstat s druhým rodičem samo. Pokud potřebuje i pečujícího rodiče, ten zůstává přítomen u kontaktu, ale je tu snaha, aby co nejméně do kontaktu zasahoval. Kontakt může probíhat i mimo organizaci venku na procházce apod.

Asistované předání v organizaci neprobíhá.

Respondent 1 z neziskové organizace D

Na základě toho, že se ozve biologická rodina, že by se chtěla setkávat s dítětem, se zvažuje, jakou formou by mohl kontakt probíhat. Následuje jednání s OSPODem a vyjasnění zakázky s OSPODem. Uskuteční se setkání se všemi aktéry, kde se mapuje očekávání jednotlivých účastníků, nastaví se pravidla a vyjasní se informace ohledně služby. Dále probíhá příprava jednotlivých aktérů – pěstounů, dítěte a biologické rodiny. Asistovaný kontakt probíhá v prostorách organizace dle dohody, zvažují se

zejména potřeby dítěte. Dopředu je také vyjasněno, kdo se bude kontaktu účastnit. Kontakt se nemusí vždy zúčastnit oba rodiče, nemusí se ho vždy zúčastnit pěstoun, a pokud se vyhodnotí, že jsou rodiče schopni se nějakým způsobem domluvit, může jim sociální pracovník pouze vyhradit prostory a sám být někde bokem, ve vedlejší místnosti. Délka kontaktu i četnost kontaktů se domlouvá dopředu. Organizace nabízí i asistenci při předávání. Kontakty zatím nikdy neprobíhaly mimo organizaci, například venku, v parku apod.

Respondent 2 z neziskové organizace D

Rodina se dostává do organizace na doporučení OSPOD nebo na základě nařízení soudu. Na začátku proběhne jednání ze strany OSPOD s rodinou, když selže snaha o dohodu, soud nařizuje asistovaný kontakt. Následně je na konzultaci objednan každý rodič zvlášť, pokud jsou schopni, tak se domlouvá společná schůzka. Potom záleží na situaci, pokud jde o obnovení kontaktu s rodičem, tak se volí asistovaný kontakt, jestliže jde pouze o to, si dítě bezkonfliktně předat, volí se asistované předání. Asistovaným kontaktům předchází delší příprava s rodičem – řeší se obavy, co se může stát, jak dítě může reagovat apod., rodič je upozorněn na to, v jakých případech sociální pracovnice kontakt stopne. Kontakt může probíhat také tak, že pečující rodič přivede dítě, odejde, pak přijde druhý rodič, který se má setkat s dítětem a probíhá kontakt tohoto rodiče s dítětem. Kontakty probíhají na půdě organizace. Také asistovaná předání jsou ambulantní služba. Rodič tedy přivede dítě na neutrální půdu organizace, nechá ho u pracovnice a následně si pro něj přijde druhý rodič, který s dítětem odchází.

Respondent 2 z OSPOD

Respondent nyní pracuje ve státní organizaci OSPOD, ale poskytl mi zkušenosti z bývalé neziskové organizace, která nabízela službu asistovaných kontaktů a asistovaných předávání, kde pracoval dříve (označeno jako organizace E).

Rodiče se dostávali do organizace na doporučení právníků, na doporučení OSPOD, na doporučení mediačního centra apod.

Sociální pracovnice si domluvila s rodiči schůzku, když to bylo možné, tak s oběma zároveň, jinak s každým zvlášť.

Sociální pracovnice zjistila zakázku, co je cílem asistence, nastavila se pravidla. Dále se zeptala, zda mají úpravu styku nebo kontaktu určenou soudně nebo zda mají mimosoudní dohodu nebo zda se dohodnou společně. Pokud to ještě nebylo upraveno,

tak se nastavil kontakt, domluvil se termín, čas, místo. První kontakt většinou probíhal na pobočce. Organizace však poskytovala i terénní službu, takže asistovaný kontakt mohl proběhnout i v místě bydliště rodiče. Rodič měl možnost si i vytvořit vlastní program.

Nastavila se pravidla ze strany organizace, co je a co není povoleno. Vysvětlili, že hlavně hájí zájmy dítěte, že mají možnost do kontaktu vstoupit, že mají možnost ho ukončit.

Po nějaké době, kdy probíhaly kontakty, se znovu sešli s rodiči a zhodnotili, jak asistence fungovaly, co se dařilo, co se nedařilo, co by se mohlo zlepšit. Jednalo se o celkové zhodnocení. Zpětná vazba probíhala samozřejmě v celém průběhu. Sociální pracovnice se v tomto okamžiku také zeptala, zda rodiče mají zájem nadále pokračovat, ale samozřejmě to bylo i na jejím zhodnocení, zda už to nebylo potřeba. Případně doporučila, co mohou v tom dále dělat.

5.2.3.7 Požadované kompetence sociálního pracovníka pro výkon asistence

Vyhodnocení odpovědi číslo 6: Co jste Vy jako sociální pracovník musel udělat, abyste mohl asistovat při kontaktech?

Aby sociální pracovník mohl vykonávat asistované kontakty nebo předání, tak musí splňovat především vzdělání.

Žádné speciální výcviky, které by se zaměřovaly na to, jak dělat asistované kontakty či asistovaná předání neexistují.

Co respondentům při asistovaných kontaktech pomáhá, jsou terapeutické, psychoterapeutické výcviky a nejrozumnější školení či kurzy, kterými si někteří z nich prošli.

Důležité jsou zkušenosti a samotná praxe v práci s rodinami.

Někteří respondenti byli zaučeni svými kolegy a vedením, někteří sami zpracovávali systém toho, jak v jejich organizaci budou asistované kontakty probíhat, některým z nich opravdu zaučení chybí. Respondent 1 z OSPOD se o tom zmiňuje: „...hrozně mi chybí to, že nemám žádný speciální výcvik k tomu, nemám žádnou metodiku, pokoutně stejně tak jako rodiče, když jdou sem, tak pokoutně po internetu a po různých zdrojích si zjišťuju, co dělat při asistenci, co nedělat, čeho se vyvarovat, na co si dávat pozor, jak by to mělo probíhat a tak dále. Nicméně sama jsem žádným

školením neprošla, nikdo mi k tomu nic neřekl, ani moje vedení, se k tomu, prostě mi to dali, tady to máš a jdi, jo a mně hrozně chybí vedení jakoby v tomhle směru...“.

Respondent z organizace A a respondent 2 z OSPOD se vyjadřují tak, že byli sice zaučeni, ale ve výsledku se učili za pochodu. Respondent z organizace A: „...my jsme teda měli tříhodinové školení nebo pětihodinové... které nám udělala jedna pracovnice, která to dělala hodně dlouho... ale samozřejmě ve chvíli, kdy člověk nemá vůbec jak kdyby předtím nějakou zkušenost a dostane to takhle, tak člověk se učí za pochodu...“. Respondent 2 z OSPOD: „Spíš člověk se musel sám naučit, bylo tam nějaké to prvotní zacvičení a potom do toho byl nějak vhozený a jednat v zájmu těch dětí...“.

Respondent 1 z organizace D popisuje důležité body pro zaučení pracovníka pro tuto disciplínu: „Je to praxí, je to záležitost náslechu, intervizi, supervizi, určitě musí projít sám nějakým vzděláváním, jak jsem říkala, takže úplnej začátečník, kterej přišel po škole to dělat nebude, čeká se, až nabere nějakou odbornost profesní i v rámci vzdělávání sociálních pracovníků i nepovinného a potom ten průběh, když už teda má tu dostatečnou kvalifikaci, tak je o nějaký metodice, která to zpracovává.“

Domnívá se také, že pracovník by měl mít pro tuto disciplínu výcvik v krizové intervenci nebo alespoň minimálně v nějakých terapeutických technikách, za ideální považuje, pokud má psychoterapeutický výcvik, bezpodmínečně by podle respondenta měl mít vzdělání v oblasti sociálně právní ochrany a být schopen spolupráce s dalšími subjekty – multidisciplinární přístup.

5.2.3.8 Povinnosti sociálního pracovníka v rámci asistovaných kontaktů

Vyhodnocení odpovědi č. 7: Jaké jsou povinnosti sociálního pracovníka v rámci asistovaného kontaktu?

Asistované kontakty zahrnují konzultace a spolupráci s OSPOD, konzultace s jednotlivými aktéry (s rodiči, s dítětem, s pěstouny), případně společnou schůzku rodičů, pěstounů, pracovnice OSPOD a pracovnice organizace. Dále je to samotný asistovaný kontakt či asistované předání, ze kterého se dělá následně zápis. Pracovnice informuje OSPOD o tom, jak kontakt probíhal, někdy ústně, někdy OSPOD požaduje písemné vyjádření. Informace se zakládají do spisů, jsou to informace nejen ze samotného kontaktu, ale také z jednotlivých setkání s pěstouny, rodiči a dítětem. Dále

sem patří následné sezení s aktéry, mapování situace po kontaktu, případně přenastavení kontaktu.

Časová náročnost

Respondenti se většinou vyjadřují tak, že asistované kontakty jsou časově náročné, i když zde samozřejmě záleží, kolik kontaktů sociální pracovník vede, zda je vede v celém rozsahu (přípravy klientů na kontakt, samotný kontakt i ukončování kontaktu) nebo provádí pouze některou z částí procesu, a zda služba je nastavená pouze jako ambulantní nebo jako ambulantní i terénní.

Jestliže je služba terénní, je o to více časově náročná. Svoji zkušenost popisuje respondentka z organizace A: *„Tak u jedné rodiny jsem měla v sobotu asistované předávání a v neděli asistované předávání, samotné asistované předávání trvá asi pět minut, takže když si vezmete, že na samotné asistované předání trvalo dvacet minut za celý víkend, ale já jsem s tím strávila osm hodin, osm hodin kvůli tomu, že vlastně, ve chvíli, kdy je to ve 14 hodin, tak já už musím být něco málo po půl druhé u té maminky, abych mohla zhlédnout tu přípravu na ten kontakt, teďka ve 14 hodin je předávání, takže odcházím řekněme ve čtvrt na tři, odjíždím, no a vzhledem k tomu, že bydlím na druhém konci města, tak já jsem musela vyjždět o hodinu dřív, abych se tam stihla dostat a hodinu mi trvala cesta zpátky, takže když to vezmu i s těmito dojezdy, tak za celý víkend jsem nad tím strávila osm hodin. Z toho dvacet minut bylo čisté předání.“*

Respondent 1 z organizace B vnímá, že sociální pracovník si nemůže být jistý, zda při kontaktu neproběhne něco, co bude potřeba následně ošetřit: *„...takže po stránce časové neodhadnete nikdy úplně, v momentě kdy mám asistovaný kontakt třeba odpoledne, tak si tam nedávám už žádný další věci, protože vůbec netuším, jak to dopadne a jestli bude potřeba něco řešit, takhle časově to je náročný...“*. Souhlasí s respondentem z organizace A, že asistovaná předání jsou ještě časově náročnější, pokud se jezdí předávat do terénu: *„...ještě víc časově náročný je prostě, když se jezdí předávat do terénu...“*. Také se zmiňuje o negativním dopadu, pokud asistovaná předávání probíhají o víkendu: *„...v momentě, kdy jsou to soboty, tak v rámci svého nějakýho soukromýho života máte rozkopanej víkend, takže po téhle stránce je to náročný hodně, to jo, to je trochu záporná věc, že musíte počítat se spoustou času kolem toho.“*

5.2.3.9 Vlastní zjištění respondentů v rámci asistovaných kontaktů

Vyhodnocení odpovědi č. 8: Je něco na co jste si přišel během kontaktů sám, co aplikujete a co se Vám osvědčilo při procesu asistovaného kontaktu/asistovaných předání používat?

V rámci této otázky bylo cílem zjistit, zda respondenti během své praxe aplikují nějaký postup, na který si přišli sami a který se jim osvědčil.

Někteří se zmiňovali o zjištěních, která lze využít i mimo asistované kontakty, jako například stanovit si hranice, udělat aktérům vzhled do situace, popsat aktérům situaci, co se právě děje, že je důležité umět provázet aktéry procesem asistovaných kontaktů, být dobrým pozorovatelem, umět ošetřit emoce, mít přístup k supervizi.

Respondenti se shodují, že je důležitá neutrálnost a poskytnout oběma stranám stejný prostor.

Respondent 1 z organizace B a respondent z organizace C popsali zjištění, která učinili v rámci asistovaného kontaktu a která se jim osvědčila aplikovat.

Respondent 1 z organizace B se zmiňuje o tom, že při předposledním nebo posledním kontaktu zaasistuje první polovinu kontaktu, a pak aniž by cokoli řekl, odchází tak na dvacet minut, půl hodiny pryč, odchází například do vedlejší místnosti, následně se opět vrací do místnosti, posadí se a asistuje u kontaktu až do konce. Tento postup aplikuje z toho důvodu, aby pěstouni ještě v chráněném prostředí mohli zjistit, co po nich rodiče případně budou chtít, až se příště setkají bez asistence a aby se na to mohli připravit: *„oni ještě v relativně chráněném prostoru můžou zjistit, co nastane v momentě, kdy budou sami, takže se tam třeba ošetří ještě nějaké další věci, jo je možný případně informovat pěstouny, jak některý věci je možný řešit nebo co dělat v těchto případech, na co mají právo jako pěstouni, co si mají chránit i v rámci soukromí a tak dál.“*

Respondent z organizace C popisuje, že se snaží, aby pečující rodič v případě, že se také účastní kontaktu, byl nějakým způsobem zaměstnán, aby se předešlo tomu, že bude sledovat druhého rodiče a bude zasahovat nevyžádanými radami do jeho kontaktu s dítětem: *„...spíš snažím, aby ta maminka měla opravdu nějakou zábavu, aby si třeba četla nebo se s ní snažím třeba mluvit a povídám si s ní třeba celou dobu, co trvá ten kontakt, klidně o všem možném, jakoby spíš aby na to nemyslely a odpoutávat tu pozornost, protože stačí, když toho tatínka sleduju já, protože pro něho je to taky určitě*

nepříjemná situace, že jo, když se má věnovat svému dítěti a teď třeba neví úplně přesně jak a teď tam na něj někdo jakoby zírá.“

5.2.3.10 Metody a techniky využívané při asistovaných kontaktech/předáních

Vyhodnocení odpovědi číslo 9: Jaké metody a techniky využíváte v rámci asistovaných kontaktů?

Mezi metody a techniky, které sociální pracovníci využívají v procesu asistovaného kontaktu, patří: pozorování, rozhovor, aktivní naslouchání, facilitace rozhovoru, krizová intervence, posilování dovedností rodičů ve spolupráci, vzájemné komunikaci, v komunikaci k dítěti, rozvoj výchovných dovedností, terapie hrou, aberační techniky, techniky mediace, komunikační techniky, reflexe, zpětná vazba, práce s dokumentací, zrcadlení, parafrázování, techniky pro kontakt s dětmi - kamínky, malování domečků, začarovaná rodina, tři přání, nedokončené věty...

Metody a techniky se spíše využívají při přípravě aktérů na kontakt, při následných setkáních, nebo pokud je potřeba něco ošetřit. Při samotném kontaktu se však moc nevyužívají.

Při samotném asistovaném kontaktu je nejdůležitější pozorování, pracovník by se měl spíše dle slov respondenta 1 z organizace B upozadit: „ *prostě tam je hrozně důležitý pozorování, jo, pozorování toho, jak jim to mezi sebou jde, ...ale jinak je důležitý se upozadit spíše, moc jim to neorganizovat, vidět, jak oni si s tím poradí, protože v momentě, jestli se někdy chtějí setkávat sami, tak jim tam nikdo další nebude říkat, co mají dělat, takže u asistovaných kontaktů se žádné techniky nepoužívají. Tam na to není prostor, ani to není na místě. Techniky můžu využít potom, když mluvím s tím dítětem a chci zjistit, jak třeba vnímá některý věci, tam se pak dá něco použít... ale asistovanej kontakt je asistovanej kontakt, tam to stojí hlavně na rozhovoru víc ne, jak oni jsou schopni spolu komunikovat...“.*

5.2.3.11 Pověření organizace ke službě asistovaných kontaktů/předání

Vyhodnocení odpovědi číslo 10: Co musela udělat vaše organizace, aby mohla poskytovat službu asistovaných kontaktů/asistovaných předání?

Organizace, která poskytuje asistované kontakty, musí získat pověření k sociálně-právní ochraně dětí, pracovníci musí doložit vzdělání a měli by mít dostatečnou odbornost.

Některé organizace začaly poskytovat asistované kontakty na základě poptávky OSPOD, organizace A vytvořila vlastní projekt, aby mohla tuto službu poskytovat.

Organizace se často inspiroují postupy jiných organizací, které mají s asistovanými kontakty více zkušeností.

Na začátku je důležité, aby si organizace vytvořila nějaký vlastní systém toho, jak by asistence měly probíhat, což se odvíjí od psychoterapeutických či psychologických znalostí. Je třeba znát to, co potřebují jednotliví aktéři před asistovaným kontaktem slyšet, co je třeba ošetřit. Tento systém se vytváří také na základě odborné literatury, ale i aktuální praxe. Jak říká respondent 1 z organizace B: *„Takže nemyslím si, že na to je nějaký školení nebo nějaký mistr, to určitě ne, často se vychází z nějakých doporučení, které v téhle oblasti jsou, z toho třeba jak to dělají různý jiný neziskovky, člověk si vybere takový ty věci, které fungují, pak si vybere ten svůj systém, který, když se osvědčí, tak se využívá.“*

5.2.4 Komentář k realizovanému výzkumu a shrnutí výsledků

Na základě polostrukturovaných rozhovorů můžeme konstatovat, že asistované kontakty a asistovaná předání tvoří důležitou a významnou součást sociální práce. Využití asistovaných kontaktů je rozmanité. Ať už jsou využity při práci s rodinami v rozvodu, kde může být cílem zachování kontaktu dítěte s oběma jeho rodiči či zmocnění rodiče k rodičovským kompetencím nebo v pěstounských rodinách, kde díky asistovaným kontaktům může dítě poznat svého biologického rodiče a dotvořit si tak svoji identitu. Jak píše Hana Pazlarová ve své publikaci *Pěstounská péče – Manuál pro pomáhající profese: „Znalost osobní historie a historie rodiny je součástí naší identity. Absence této znalosti vytváří mezery v životním příběhu člověka, které se obtížně zacelují.“* (Pazlarová, 2016, s. 169) V situacích, kdy existuje obava ze setkání, může být asistovaný kontakt jediným prostředkem, který umožňuje setkání dítěte s rodičem či jiným příbuzným. Dítě si díky asistovaným kontaktům/předáním může v některých případech zažít, že rodiče se k sobě chovají hezky a že si nenadávají.

Sociální pracovníci učí v rámci asistovaných kontaktů/předání aktéry vzájemné komunikaci. Komunikace je nepostradatelná pro naplnění cíle asistovaných kontaktů/předání. Jako hlavní cíl vnímám schopnost aktérů fungovat samostatně bez asistence. Samozřejmě se jedná o vysoce individuální disciplínu a proto i cíle jsou rozmanité. V některých případech setkávání bez asistence není z nejrůznějších důvodů možné. Někdy k samostatnosti vede dlouhá cesta, jindy stačí pouze navést a aktéři jsou již schopni sami fungovat. Občas se aktéři začnou samostatně setkávat či si dítě samostatně předávat, ale po nějaké době se opět vrací a žádají znovu o asistenci.

Role, které sociální pracovník zastává v rámci asistovaných kontaktů/předání jsou různorodé. Sociální pracovník má zejména roli pozorovatele, ale i toho, který dbá o bezpečí všech aktérů. Pokud by asistent při setkání chyběl a nevytvářel by tak bezpečné prostředí, pravděpodobně by v některých případech k setkání vůbec nemohlo dojít. Někdy také může dojít ke konfliktu rolí, kdy pracovník zastává dvě nekompatibilní role, jejichž sloučení může podlamovat důvěru aktérů k pracovníkovi. Zde si můžeme položit otázku, zda by měli asistovaný kontakt provádět pracovníci OSPOD, kteří zastávají roli opatrovníka dítěte a zároveň asistenta v rámci asistovaných kontaktů. Vhodností asistencí OSPOD u styku se například zabývá Matoušek v publikaci *Děti a rodiče v rozvodu - Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny.* (Matoušek a kol., 2015, s. 204)

Problematickou součástí asistovaných kontaktů je otázka nestrannosti sociálních pracovníků. Literatura uvádí dovednost zachování neutrality a nestrannosti jako samozřejmou výbavu sociálních pracovníků asistujících při kontaktech. (Matoušek a kol., 2015, s. 217) Do asistovaného kontaktu vstupuje několik systémů a sociální pracovník má za úkol sladit očekávání stran v zájmu dítěte. I v případě, že sociální pracovník jedná profesionálně a nenadržuje žádné ze stran, může být ze strany klientů nařčen z podjatosti, že věnuje více prostoru jedné či druhé straně, jak vyplývá z výzkumu.

Asistovaný kontakt/předání představuje aktivní a činorodou práci s klientem. Sociální pracovník se díky nim může naučit reagovat na nejrůznější problémy a reakce klientů. Asistovaný kontakt/předání může v jistém smyslu působit i jako prevence proti syndromu vyhoření u sociálních pracovníků. Pracovníci mohou v některých případech zažít a vidět změnu v situaci klienta, když se například zlepšují vztahy mezi aktéry, když dítě pozitivně reaguje na kontakty s rodičem a obě strany mají ze setkání radost, když rodiče dokáží komunikovat a spolupracovat v zájmu dítěte.

Asistované kontakty jsou na druhou stranu náročnou disciplínou a to jak pro pracovníky, tak i pro klienty. Pracovník může pociťovat nedůvěru ze strany klientů, může se stát cílem obviňování. Klienti prožívají ambivalentní pocity, kdy na jednu stranu jsou rádi za asistenci, jelikož jim zajišťuje bezpečí a pomoc v případě potřeby, ale na druhou stranu mohou pociťovat obavy, že přijdou o dítě, ať už je to v situaci rozvádějících se rodičů, kdy pečující rodič může mít strach, že dítě bude svěřeno do péče druhému rodiči nebo v situaci pěstounské péče, kdy se pěstouni obávají, že dítě bude svěřeno do péče biologických rodičů. Zde můžeme zmínit problematiku tzv. malé adopce, kdy si pěstouni dítě v podstatě přivlastnili. Může se objevit i to, což potvrzuje výzkum i literatura, že klienti mohou prožívat asistované kontakty jako potupu. Matoušek píše, že styk s dítětem, kterému asistuje cizí osoba, může být rodiči vnímán jako zásah do soukromí či jako ponižující. (2015, s. 214 – 215) Ve výzkumu se jednalo o OSPOD, v neziskových organizacích to takto pracovníky vnímáno nebylo.

Nezanedbatelná je časová náročnost asistovaných kontaktů/předání. Velice záleží na tom, zda organizace poskytuje asistované kontakty pouze jako ambulanti službu nebo i jako službu terénní. Terénní poskytování služby značně navyšuje čas, který sociální pracovníci musí službě věnovat. Ve výzkumu mě překvapilo, že některé organizace poskytují jak asistované kontakty, tak asistovaná předání pouze ambulantně a služba neprobíhá vůbec mimo organizaci. Ve většině organizací byla služba ve formě

jak ambulantní tak i terénní. Některé kontakty probíhaly například v parku, na hřišti apod. Také mě překvapilo, že některá organizace neposkytuje službu asistovaných předání o víkendu, přičemž právě v těchto dnech předávání často probíhají. Tento krok chápu tak, že si sociální pracovníci chrání své soukromí a dny pracovního klidu, což také velmi přispívá k boji proti syndromu vyhoření, může to být také z toho důvodu, že asistence nepředstavují pro sociální pracovníky hlavní zdroj příjmů.

Důležitým předpokladem pro asistenci v rámci asistovaných kontaktů/předání je praxe sociálního pracovníka a jeho zkušenosti v práci s rodinami. Tato disciplína je velmi náročná pro začínající sociální pracovníky. Sociální pracovník by měl nejprve nabrat profesní zkušenosti v práci s rodinami, nejlépe projít psychoterapeutickým kurzem a dalším vzděláváním, které se zaměřuje na komunikaci a práci s rodinami.

Samotnému asistovanému kontaktu vždy předchází příprava aktérů na asistovaný kontakt, kterému je nutné věnovat dostatečnou pozornost. Jestliže se celková příprava asistovaného kontaktu/předání podcení, může to mít negativní následky na celý průběh asistovaného kontaktu/předání. „*Předpokladem úspěšného kontaktu je jeho dobré naplánování a pečlivá příprava.*“ (Pazlarová, 2016, s. 174) Matoušek hovoří o nutnosti vstupních rozhovorů s rodiči a s dítětem, jestliže je dítě toho schopno. (2015, s. 214 – 215) Zaujalo mě, jak popisoval přípravu rodiče na asistovaný kontakt nebo předání respondent 1 z organizace B. Pokud má rodič nějaké problémy, dochází do organizace například půl roku, během té doby je s ním pracováno a také je sledována jeho spolehlivost. Tento krok vnímám jako prevenci, kdy je velmi důležité, aby rodič na kontakty chodil pravidelně a nestávalo se, že dítě na rodiče čeká a on nepřijde. To by mohlo mít negativní vliv na psychiku dítěte, které by tak rodiče ztratilo po druhé, jak potvrzuje výzkum i literatura. (Pazlarová, 2016, s. 178)

Během celého procesu se využívá nejrůznějších metod a technik, ale při samotném kontaktu využívá pracovník zejména pozorování a snaží se spíše sama upozadit.

Proces asistovaných kontaktů je u každé organizace mírně odlišný. Každá organizace má trochu jiný systém, který si vytvoří a následně aplikuje. Mezi rozdíly vysledované ve výzkumu patří tyto:

Cílová skupina

Prvním rozdílem je samozřejmě cílová skupina, kdy některé organizace poskytují službu asistovaných kontaktů či asistovaných předání pouze pěstounským

rodinám, jiné pouze rodinám v rozvodu, ale jsou i organizace, které poskytují tuto službu oběma těmito skupinám.

Odkud se klienti do organizace dostávají

Tento fakt se odvíjí od cílové skupiny. Rodiny v rozvodu se do organizace dostávají nejčastěji doporučením či nařízením soudu nebo na doporučení OSPOD. Případě pěstounských rodin o službu většinou žádá rodič, pěstoun nebo dítě. Nebo je i dána doporučením či nařízením OSPOD, nebo soudu.

Dobrovolnost klientů

Organizace se liší v míře dobrovolnosti, se kterou s nimi klienti spolupracují. Pěstounské rodiny by měly se službou asistovaných kontaktů/asistovaných předání souhlasit, může být taky nařízeno soudně pěstounům, pokud brání v kontaktu s biologickou rodinou, mají ze zákona povinnost kontakt umožnit, pokud je to vhodné a prospěšné pro dítě a dítě o to stojí. Rodinám v rozvodu může být nařízena soudně.

Míra doprovázení či kontroly

Některé organizace jsou více postaveny na kontrolní funkci, jiné na doprovázející. Ve všech organizacích se však tyto dvě funkce prolínají. Tato skutečnost koresponduje v jisté míře také s tím, zda klienti o službu požádali dobrovolně či jim byla nařízena soudně.

Průběh asistovaného kontaktu

Průběh asistovaného kontaktu je v každé organizaci mírně odlišný. Některé organizace se zhostí asistovaného kontaktu od úplného začátku, tj. přípravy všech aktérů na kontakt až po samé ukončení. Jiné organizace provádějí zejména motivaci klientů a zprostředkování asistovaného kontaktu, který již poskytne jiná organizace. Další organizace uskutečňují pouze samotný asistovaný kontakt. Příprava aktérů na kontakt a ukončení asistencí je úkolem jiné organizace.

Asistovaný kontakt jako terénní a ambulantní služba

Některé organizace mají asistovaný kontakt nastavený striktně jako ambulantní službu, u jiných je tato služba terénní i ambulantní. Také je rozdíl v tom, zda jsou organizace ochotné poskytovat službu o víkendu nebo ne.

Asistované kontakty, asistovaná předání

U organizací se také liší poměr asistovaných předání a asistovaných kontaktů. V některých organizacích častěji poskytují službu asistovaných předání, jinde poskytují častěji asistované kontakty. Záleží opět na situaci rodiny, na zakázce. Někdy se postupně přechází od asistovaných kontaktů k asistovaným předáním.

Je důležité si uvědomit, že klientem organizací, které pracují s pěstounskými rodinami či s rodinami v rozvodu, je zejména dítě. Práva a zájmy dítěte jsou tedy chráněny přednostně před právy a zájmy rodičů či pěstounů.

U asistovaných kontaktů nemůžeme hovořit o nějakém objektivním, univerzálně platném schématu, které je potřeba za každých okolností dodržovat. Každá organizace přistupuje k asistovaným kontaktům svým osobitým způsobem, každý asistovaný kontakt/předání je svým způsobem jedinečný. Samozřejmě existují kroky ověřené zkušenostmi, které je vhodné při asistovaných kontaktech/předáních dodržovat. Tyto kroky jsou popsány v literatuře například autory Oldřichem Matouškem a Hanou Pazlarovou nebo v manuálech jednotlivých organizací, například Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou Rozum a cit, z.s. či Manuál služby Asistovaný kontakt (Sdružení pěstounských rodin) apod. Nebo je sociální pracovníci objevují vlastními zkušenostmi, které si následně předávají mezi sebou. Jedinečnost každého kontaktu ovlivňuje osobnost rodičů a dětí, jejich motivace, rodinná situace, schopnost komunikace, cíl asistovaných kontaktů/předání a řada dalších faktorů, které jsou u každého případu individuální.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabývala závažnými situacemi v rodinách, při jejichž řešení může být za určitých okolností doporučen či nařízen asistovaný kontakt či asistované předávání. Konkrétně jsem tuto problematiku popisovala u pěstounských rodin a rodin, které se rozpadají. Jedná se o jednu z nových možností sociální práce s rodinami. Toto téma jsem se rozhodla zpracovat na základě mé praktické zkušenosti, kterou jsem získala v organizaci pro pomoc a podporu náhradním rodinám. Domnívám se, že se jedná o velmi žádoucí součást sociální práce, nejen z toho důvodu, že zákon o OSPOD klade důraz na setkávání dětí s jejich rodiči, ale také z toho důvodu, že rodin, které tuto pomoc potřebují, přibývá.

Diplomová práce je rozčleněna na dvě části – na část teoretickou a část empirickou. Jednotlivé kapitoly obsahují charakteristiku základních pojmů, charakteristiku pěstounských rodin a rodin v rozvodu. V poslední kapitole je pojednáno o sociální práci s rodinami v těchto konkrétních obtížných životních situacích.

Empirická část vedena kvalitativním šetřením s využitím techniky případové studie demonstruje variabilní využití asistovaných kontaktů v sociální praxi prostřednictvím konkrétních případových studií z vybraných sociálních zařízení.

Pro splnění cíle práce jsem vycházela z informací získaných prostřednictvím studia dokumentů z vybraných sociálních zařízení a z rozhovorů se sociálními pracovníky pracujícími ve vybraných sociálních zařízeních zabývajících se pomocí a podporou dětí a jejich rodin v Olomouckém kraji a kraji Vysočina. Na základě případových studií a polostrukturovaných rozhovorů jsem v práci představila jednu z nových možností sociální práce s rodinou, tedy asistované kontakty a asistované předávání, které mohou být využity jak v pěstounských rodinách, tak v rodinách rozpadajících se.

Domnívám se, že asistované kontakty a asistované předání jsou významnou součástí sociální práce. Tato diplomová práce může pomoci přiblížit tuto problematiku jak odborné, tak i laické veřejnosti. Domnívám se, že diplomová práce by mohla sloužit jako případný studijní materiál pro studenty sociální práce na vyšších odborných i vysokých školách.

Anotace

Diplomová práce je zaměřena na jednu z nových možností sociální práce s rodinou – na asistované kontakty a asistovaná předávání při práci s pěstounskými rodinami a rodinami v rozvodu. Teoretickou část tvoří čtyři kapitoly, které obsahují základní terminologii, téma pěstounských rodin a rodin v rozvodu a charakteristiku sociální práce s rodinami v těchto konkrétních životních situacích. Empirickou část tvoří popis výzkumného šetření, které demonstruje variabilní využití asistovaných kontaktů v sociální praxi prostřednictvím konkrétních případových studií z vybraných sociálních zařízení a na základě polostrukturovaných rozhovorů podrobněji popisuje problematiku asistovaných kontaktů a asistovaných předání při práci s rodinami v konkrétních obtížných životních situacích.

Summary

This Master's thesis is focused on one of the new methods of social work with families – assisted contacts and assisted handovers when working with foster families and families going through a divorce. The theoretical part consists of four chapters, which cover basic terminology, the topic of foster families and families going through a divorce, and the characteristics of social work with families in these particular life situations. The empirical part describes a research, which demonstrates the variable usage of assisted contacts in social practice through case studies from chosen facilities, and based on semi-structured interviews it describes in more detail the issue of assisted contacts and assisted handovers when working with families in difficult life situations.

Klíčová slova

rodina, rozvod, pěstounská péče, asistovaný kontakt

Keywords

family, divorce, foster care, assisted contact

Seznam literatury

1. Ballnik, P. (2012). *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál.
2. Centrum poradenství pro rodinné a partnerské vztahy (2017): Asistované kontakty [online]. Dostupné 22. 2. 2017 z <http://www.centrum-poradenstvi.cz/poradenske-centrum/asistovane-kontakty.html>.
3. Cilečková, K. (2014). Změny v náhradní rodinné péči. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 61 – 70.
4. Čačka, O. (1997). *Psychologie dítěte*. Masarykova universita Brno: SURSUM.
5. Everett, C., Everett, S. V. (2000). *Zdravý rozvod pro rodiče i děti*. Praha: TALPRESS, spol. s r. o.
6. Geist, B. (1992). *Sociologický slovník*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s.
7. Gopal, K. (2013). *Foster Parenting Step-by-Step: How to Nurture the Traumatized Child and Overcome Conflict*. London: Jessica Kingsley Publishers.
8. Hartl, P., Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
9. Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
10. Klimeš, J. (2014). *Asistovaný styk rodičů s dětmi*. Praha: Informační středisko Mikuláš, o.p.s.
11. Knausová, I. (2014). *Sociální práce v rodinách*. Olomouc: UP, EDIS.
12. Matějček, Z., Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada Publishing, a.s.
13. Matějček, Z., Koluchová, J., Bubleová, V., Kovařík, J., Benešová, L. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
14. Matějček, Z., a kol. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.
15. Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: SLON.
16. Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
17. Matoušek, O., a kol. (2010). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
18. Matoušek, O., a kol. (2015). *Děti a rodiče v rozvodu – manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál.
19. Matoušek, O., Pazlarová, H. (2014). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál.
20. MPSV (2015): Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče MPSV 2015 [on-line]. Dostupné 22. 2. 2017 z http://www.pravonadestvi.cz/files/files/Manual_NRP.pdf.
21. MPSV (2017): Rodina a ochrana práv dětí [online]. Dostupné 22. 2. 2017 z <http://www.mpsv.cz/cs/4>.
22. *Nový občanský zákoník*. Zákon č. 89/2012 Sb. v účinném znění ke dni 1. 1. 2014.
23. Nožířová, J. (2012). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde.
24. Pazlarová, H. (2016). *Pěstounská péče*. Praha: Portál.
25. Reichel, J. (2009). *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada.

26. Různé rodiny, stejná práva (2017): Rodiny a právo [on-line]. Dostupné 22. 2. 2017 z <http://www.stejnarodina.cz/rodiny-a-pravo.html>.
27. Satirová, V. (1994). *Kniha o rodině*. Praha: Institut V. Satirové.
28. Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.
29. Sobotková, I. (2010). Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. *E-psychologie* [online]. č. 1, s. 51-57. Dostupný 22. 2. 2017 z [www: http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf](http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf).
30. Sobotková, I., Očenášková, V. (2013). *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
31. Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s.
32. Taplin, S. (2005). *Discussion paper, Is all contact between children in care and their birth parents 'good' contact?* Ashfield: Centre for Parenting & Research.
33. Teyber, E. (2007). *Děti a rozvod*. Praha: Návrat domů.
34. Uhlířová, V. (2015). Kontakt dítěte žijícího v NRP s biologickou rodinou. Vybrané otázky. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, s. 42 – 45.
35. Vildová, B.(2010). Reakce na článek „Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče“. *E-psychologie* [online], č. 2, s. 49-50. Dostupné 22. 2. 2017 z [www: http://e-psycholog.eu/pdf/vildova.pdf](http://e-psycholog.eu/pdf/vildova.pdf).
36. Vlčková, H. a kol. (2015). Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou. *Rozum a cit, z.s.* [online]. Dostupné 22. 2. 2017 z http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publicace/Metodika_AK-Rozum_a_Cit%282015%29.pdf
37. Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.